



**P.J. SAMMELS**  
1883 - 1920

Beste lezers,

Tot na onze tentoonstelling “Meise herdenkt de Grote Oorlog” in november 2018 zullen in ons tijdschrift telkens artikels rond dit thema worden gepubliceerd.

In dit nummer komen volgende onderwerpen aan bod:

- **Het korte leven van soldaat P.J. Sammels** (door Marc Gillisjans).

In de jaren onmiddellijk na de eerste wereldoorlog was er een atmosfeer van patriottische hoogdravendheid terwijl de praktijk achter de grote woorden menselijk vaak veel te wensen overliet. Het verhaal van een eenvoudige soldaat die alleen maar de orders van zijn officieren volgde en na een jarenlange periode in een gevangenkamp dan compleet door de overheid in de steek werd gelaten, kan u hier verder lezen. Hij is er letterlijk aan bezweken. De gesneuvelden in de strijd waren niet de enige doden van die oorlog...

- **De symboolbloemen voor de eerste wereldoorlog** (door Eric Van Baelen).

Dit uitgebreid artikel trok reeds de aandacht van de provincie Limburg en zal worden opgenomen op hun facebook en website. Dit toont aan dat onze auteurs goed bezig zijn en de appreciatie krijgen en verdienen die hen toekomt. Wij kunnen hier als erfgoedkring terecht trots op zijn.

Veel leesplezier,

Jan Verbelen  
Voorzitter Berla

Is erfgoed ook iets dat jij belangrijk en waardevol acht? Wil je ons een steuntje in de rug geven?

Wel, kom dan ook als lid bij onze kring en help ons de waardevolle zaken van gisteren door te geven aan allen die na ons komen...

*Hoe?*

GEWOON LID: stort € 20 op rekening BE80.7380.4197.7477 met vermelding van jouw email of jouw postadres

*of nog beter:*

STEUNEND LID: stort € 40 op rekening BE80.7380.4197.7477 met vermelding van jouw email of jouw postadres.

En samen zorgen we dat ons gezamenlijk verleden niet vergeten zal worden.

De Berla nieuwsbrief is een uitgave van VZW BERLA, Brusselsesteenweg 44 bus 1 - 1860 Meise O.N. 425.405.475

Bestuursleden: Hedwig Begyn, Jan Buyens, Herwig Cornelis, Gust De Bondt, Marc Gillisjans, Helena Reusens, Marie-Jeanne Thaelemans, Eric Van Baelen, Stijn Van Caekenberghe, Philippe Van Eesbeek, Lucianus Van Rompaey, Dirk Verbelen, Jan Verbelen.

V.U.: Jan Verbelen, Heidestraat 12 - 1861 Wolvertem. Hoofdredactie: Marc Gillisjans. Vormgeving: Eric Van Baelen. Grafisch werk: Hedwig Begyn.  
erfgoedberla@live.com - www.erfgoedberla.be - rekeningnummer BE80.7380.4197.7477

# HET KORTE LEVEN VAN SOLDAAT P.J. SAMMELS

Marc Gillisjans \*

**GEBORTEAKTE, N° 11.**

Ten jare duizend achthonderd drij en tachtig, den *vienden* Februari \_\_\_\_\_ ten *vier* ure 's *voormiddags*, is voor Ons *Abelius Van Hebraeck, geadelgenueten* Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der *gemeente van* *Wolvertem* \_\_\_\_\_, Arrondissement *Brussel* \_\_\_\_\_, Provincie Brabant, verschenen in *en* *gemeente* *van* *Wolvertem* \_\_\_\_\_, oudacht en *der* *veertig* jaren, beroep *beenhouwer* \_\_\_\_\_ geboortig van *Wolvertem* \_\_\_\_\_ wonende *althier, Steenweg n° 27 A n° 27* \_\_\_\_\_ die ons een kind van het *mannelijk* geslacht vertoond heeft, welk *hij* verklaard heeft geboren te zijn *in zijn woonhuis gisteren* \_\_\_\_\_ ten *tien* ure 's *voormiddags*, van hem *voortover* en van *zijn* echtgenote *Maria Josepha De Donder*, oud *zeven* en *elst* *veertig* jaren, huishoudster, wonende *in geboren alhier en van welk kind hij verstaand* te geven de *voornamen* Petrus Joannes \_\_\_\_\_

De voorzegde verjoening en verklaring gedaan in de tegenwoordigheid van *Petrus Joannes Van Balderon*, oud *veertien* en *der* *veertig* jaren, beroep *schijnmaker* \_\_\_\_\_, wonende *althier* \_\_\_\_\_, en van *Kanisius Van Kumbecq*, oud *vijf* en *der* *veertig* jaren, beroep *smid* \_\_\_\_\_, wonende *althier* \_\_\_\_\_

En na hun den tegenwoordigen akt voorgelesen te hebben, hebben *zij* *beiden* *zaden* *en* *de* *getuigen* *den* *voort* *en* *verstaand* \_\_\_\_\_

*P. J. Van Balderon* *P. J. Van Kumbecq* *A. Van Hebraeck*

Petrus Joannes Sannels, in de omgang "Jeang" genoemd, werd te Wolvertem op 05.02.1883 als zoon van Carolus Sannels, beenhouwer, en Maria Josepha De Donder geboren.

Zijn ouders waren woonachtig wijk A op de Steenweg nummer 27<sup>1</sup>. Dit is rechtover de kerk van Sint-Laurentius, "op den berg" zoals de plaats destijds werd genoemd.

Hij liep zeker school<sup>2</sup> (waarschijnlijk wel tot 1897) vermits zijn ouders niet onbemiddeld<sup>3</sup> waren.

Hij liep dus tot zijn veertien jaar school, waarschijnlijk bij meester Bossaerts in het Hooghuis op de Gemeenteplaats.

Kleine Jeang diende dus alleen maar schuin de straat over te steken en hij liep zo het schoolhuis binnen. Hij leerde er rekenen, schrijven, lezen en een beetje Frans.

\* De auteur is een kleinzoon van de broer van Jeang Sannels.

<sup>1</sup> Deze nummering veranderde nogal eens doorheen de tijd maar in feite bleef het gezin steeds wonen in hetzelfde huis aan het begin van de Steenweg op de nummers 1 en 3, die door hen het 'groot huis' en het 'klein huis' werden genoemd.

<sup>2</sup> De leerplicht voor alle kinderen tussen 7 en 14 werd slechts ingevoerd vanaf 1914 (de wet Pouillet).

<sup>3</sup> Omtrent deze periode werd van betalend onderwijs naar kosteloos onderwijs overgeschakeld.

Jeang was van de militaire lichte 1903<sup>4</sup>, toen bediende van beroep, 1,64 m. groot en hij had het lot nummer 63 getrokken. Loopte hij zich eruit? We weten het niet.

De lichte 1903 van de linieregimenten werd tussen de jaren 1902-1908 voor 20 maanden onder de wapens geroepen. Normaliter dienden ze in september binnen te gaan.

Aan de Gouverneur van Brabant werd door het gemeentebestuur van Wolvertem op 26.05.1903 dan een staat model 48 opgestuurd.

Hierin werd aangehaald dat betreffende Sannels, lot 63 getrokken hebbend en goedgekeurd voor de dienst door de militieraad van het 25<sup>ste</sup> militiekanton in zitting van 16 mei, zich vóór het binnenroepen van zijn contingent toch nog gevraagd onder de wapens wil begeven en dat hij zich zal aanbieden bij de provinciecommandant met een geschreven toestemming van zijn moeder-weduwe.<sup>5</sup>

<sup>4</sup> De loting werd afgeschaft in 1909. Zich vrijkopen kon niet meer en een dienst per gezin werd verplicht.

<sup>5</sup> Gemeentehuis Wolvertem: correspondentieregister 1902-1908 nr. 14.610. Hoe dit verder verlopen is hebben we het raden naar; in zijn militair dossier wordt er alleszins geen melding van gemaakt.

Op 26.08.1907 vertrok hij samen met zijn oudere broer Carolus Leonardus genaamd "Nard" naar Brussel: Jeang naar Sint-Gillis in de Belgradostraat en Nard, die beestenkoopman was, naar Anderlecht in de Brogniezstraat.

De Belgradostraat was een drukke handelsstraat in de nabijheid van het Zuidstation waar op de nummers 114-116 de onderhouds- en herstelplaatsen van de Brusselse Trammaatschappij "les Tramways Bruxellois" waren gelegen.

In 1906 bediende deze maatschappij 90 km spoor; er werd verder aan uitbreiding gedaan zodat in 1907 een bestelling van 226 en in 1908 een bestelling van 91 motrices werd gedaan.

Jeang maakte dus mee dat er in 1908 de staanplaatsen voor 110 rijtuigen werden verbouwd tot herstelplaatsen. Nadat hij er ongeveer acht jaar aan het werk was geweest verslechterde de internationale toestand.

Meer inlichtingen over zijn militaire loopbaan vonden we op een microfiche berustend in het Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis te Brussel.<sup>6</sup>

Alles opgesteld in het Frans kennen we hieruit zijn persoonsbeschrijving: grootte: 1,66 cm, ovaal gelaat, gewoon voorhoofd, bruine ogen, gemiddelde neus en mond, ronde kin, zwarte haren en wenkbrauwen en geen bijzondere kentekens. Hij was toen bediende van beroep.

Op 28.05.1903 werd hij ingelijfd als milicien lichter 1903.

Op 10.07.1903 werd hij in actieve dienst gezet.

Op 17.07.1903 werd hij voor vier jaar aangeworven als reservevrijwilliger.

Op 27.09.1907 wordt hij door de politierechtbank van Hamme voorwaardelijk veroordeeld tot een boete van 2 francs (met één jaar uitstel) of 1 dag militair gevang omwille van verbale beledigingen.



*De enige bekende afbeelding van Jeang Sammels.*

*Dit niet-gedateerde schilderij (van onbekende maker) meet 32 x 43 cm.*

Op 09.09.1911 werd hij ontheven van zijn engagement als vrijwilliger.

Op 01.10.1911 wordt hij toegevoegd aan de reserve.

Op 01.04.1919 wordt hij uit militaire dienst ontslagen.

We vinden hierop ook dat hij op 10.10.1914 in Holland geïnterneerd werd<sup>7</sup>; gerepatriëerd op ..... (= *opengelaten datum in het dossier*); aan de veldtocht 01.08.1914 – 01.08.1919 deelnam; op 01.08.1916 één frontstreep werd toegekend; de overwinningsmedaille op 03.01.1921 toegekend kreeg en dezelfde dag ook met de herinneringsmedaille aan de oorlog 14-18 gedecoreerd werd.

Maar verder lezen we: "...le 12.04.1921 a obtenu aucun chevron de front (loi du 25.08.1914) par décision du commandant de la 1. D.I. – Présence actuelle: CBA" (moeilijk leesbaar).

Op 24.11.1921: eerst beschouwd als deserteur wegens zijn internering in Harderwijk (zie verder), zal hij op vermelde datum amnestie verkrijgen krachtens de wet van 28.08.1919.

Jeang werd net als alle soldaten van de wat oudere lichten (= *de acht oudste klassen: 1899-1905, met dus onder andere zijn klasse van 1903*), ingedeeld bij het zogenaamde vestingsregiment 2<sup>ème</sup> Régiment de Ligne de Forteresse.

Op vrijdag 31.07.1914 om 19 uur werd als gevolg van de algemene mobilisatie in Rusland ook in België de algemene mobilisatie van kracht en de klassen 1901 tot 1909 werden opgeroepen.

Op 01.08.1914 gaf hij reeds gevolg aan de oproep en vervoegde het 2<sup>de</sup> Linie der vestingstroepen bij de 10<sup>de</sup> compagnie.

Naar waar werd hij gestuurd? Ging hij eerst naar zijn garnizoensstad Gent of rechtstreeks naar de vesting Antwerpen?

<sup>6</sup> Gelegen in het Jubelpark: microfiche van het 2<sup>de</sup> Linierregiment, nummer 52250.

<sup>7</sup> Zie ook de voetnoten 11 en 12.

Gezien zijn oudere lichter zal dit laatste waarschijnlijk wel het geval geweest zijn. Hij zal dus in sector 4 terechtkomen: in ofwel fort IV (Mortsel) of fort V (Edegem)

Op 10.10.1914 capituleerde de vestingstad Antwerpen. Generaal Deguise, opperbevelhebber van de stelling Antwerpen, beslist terug te trekken op linkeroever om door het Land van Waas op die manier Gent te bereiken.

Ruim 40.000 soldaten geraakten hier klem tussen de oprukkende Duitse troepen en de grens met Nederland.<sup>8</sup> Het besluit was dus vlug genomen: *de grens over!*

33.000 ervan werden krijgsgevangen genomen en door het Nederlands leger ontwapend.<sup>9</sup> Daarvan kwamen er 13.000 in de provincie Gelderland in kamp Harderwijk<sup>10</sup> terecht, een groot met prikkeldraad omringd kamp.

Ook onze Jeang was hierbij. Hij kwam er de dag voor Kerstmis 1914 aan, samen met een ganse groep van het 2<sup>de</sup> Linieregiment.

In een index der Belgische vluchtelingen vonden we zijn fiche die hem vermeldde onder de naam "**Jean Samonels**" [sic], met inschrijvingsnummer 04075, geslacht mannelijk, wonende te Sint-Gillis (Brussel), zijn aankomst te Harderwijk vond plaats op 24.12.1914<sup>11</sup>, behuizing in kamp Harderwijk,

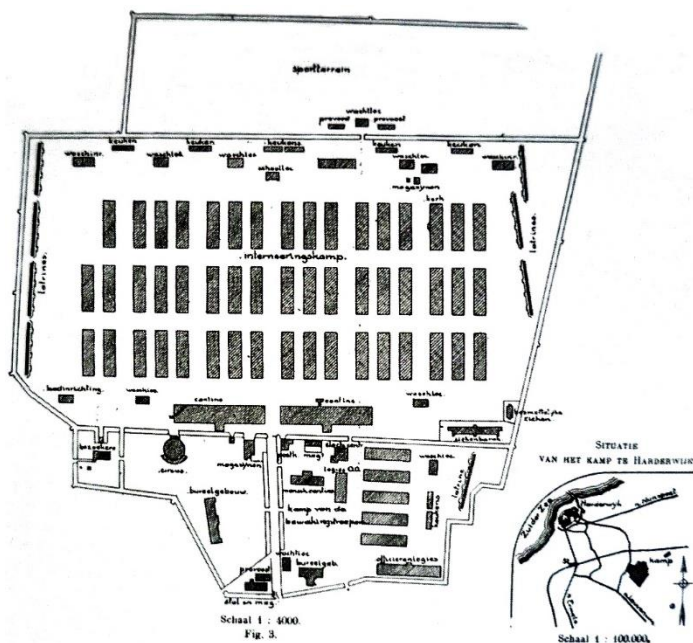
<sup>8</sup> Vele officieren raadden hun manschappen aan niet te wachten tot de Duitsers hen zouden overmeesteren om hen als krijgsgevangene naar Duitsland te sturen, maar daarentegen de Nederlandse grens over te steken. Het zou de soldaten later het etiket van deserteur opleveren.

<sup>9</sup> Waarschijnlijk was dit in de Clinge en gingen ze vandaar naar een voorlopig opvangkamp voor gevluchte militairen te Dordrecht en/of Amersfoort. De anderen konden via Vlissingen naar Engeland of Frankrijk vluchten. Ze werden per trein vervoerd naar Bergen-op-Zoom, Roosendaal, Breda, Tilburg, 'sHertogenbosch, Utrecht, Harderwijk ofwel vanuit Breda via Dordrecht, Utrecht naar Harderwijk. De route besloeg een 200 km.

<sup>10</sup> Havenstadje gelegen aan de toenmalige Zuiderzee (nu: het IJsselmeer).

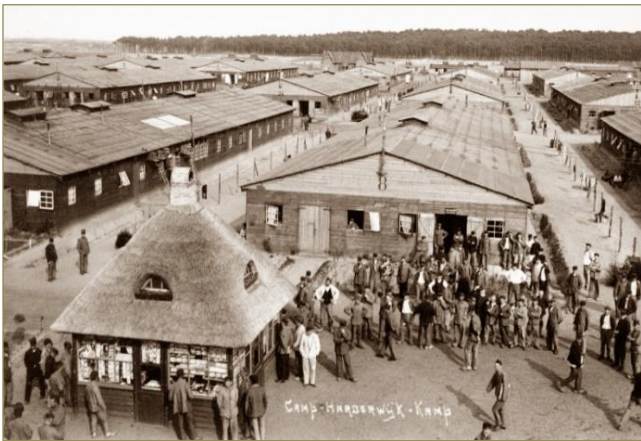
<sup>11</sup> Uit het dagboek van advocaat Henri Picard, eveneens te Harderwijk geïnterneerd, weten we dat tussen 10 en 15 oktober 1914 ongeveer 13.000 soldaten hier arriveerden waarvan er 5.000 naar de twee kazernes en 8.000 naar het tentenkamp werden gebracht. Hoe moeten we deze datum van Jeangs aankomst dan opvatten?

rang: soldaat van het 2<sup>de</sup> Linieregiment der vestingstroepen 2<sup>de</sup> bataljon 4<sup>de</sup> compagnie, stamboeknummer 52.250, inventarisnummer 4759.<sup>12</sup>



*Plattegrond van het kamp bij Harderwijk. De schets onderin laat zien dat het kamp vrijwel even groot was als de toenmalige stad.*

<sup>12</sup> Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe (vluchtoorden 14-18 > Belgische vluchtelingen > vluchtoorden Harderwijk > documentatie): index van Belgische vluchtelingen in Harderwijk. Hieruit weten we ook dat in deze archieven Jeang's regiment als volgt ingeschreven werd: op 12.10.1914 worden 1 adjudant, 1 dokter, 3 luitenanten, majoor Georges Durand en kapitein-commandant Victor Rousseau ingeschreven; op 13.10.1914 volgden nog eens 5 luitenanten; op 21.11.1914 werd een eerste grote groep van 137 soldaten van zijn regiment ingeschreven waaronder 7 korporaa's en 4 sergeanten: ze werden ondergebracht in de Nieuwe Kazerne; op 24.12.1914 tenslotte een tweede groep van 650 soldaten waaronder 1 klaroenblazer, 1 adjudant, 32 korporaa's en 20 sergeanten. Deze werden ondergebracht in het Kamp Harderwijk. Het 2<sup>de</sup> Régiment de Ligne de Forteresse was er dus met om en bij de 800 eenheden vertegenwoordigd. Betekent ingeschreven worden dat ze er dan ook effectief toekwamen? Want andere bronnen lieten de aankomst te Harderwijk reeds op 11 en 12 oktober gebeuren. Blijkbaar betrof dit lijsten van de geïnterneerde soldaten die aan het Informatiebureau van het Roode Kruis, Lange Voorhout 6 te 's Gravenhage overgemaakt werden (uit: de Harderwijker, 21.10.1914). We vonden op het internet (<http://grandeguerre.cicr.org>) zijn fiche onder de naam 'Samonels Jean' met hierop een verwijzing naar een ander document met referentie PBH 410 ('Prisonnier Belge Harderwijk?'), deze laatste vonden we spijtig genoeg niet terug.





Aanvankelijk sliepen ze in witte linnen tenten op uitgespreid stro dat na enige maanden muf, vochtig en vol ongedierte zat, waardoor de levensomstandigheden wat betreft hygiëne erbarmelijk waren.

Open greppels stonden vol afwaswater en andere troep waaronder hun uitwerpselen waartussen dan nog eens ratten liepen.



Na enkele maanden verbeterde de toestand, werden er barakken gebouwd,<sup>13</sup> kwam er een deftige riolering die het vuile water wegpompte; kreeg met linnen zakken om met stro te vullen en bekam een deel van hen onderdak in de kazernegebouwen.<sup>14</sup>

<sup>13</sup> In totaal 50 barakken waar 250 man per barak kon gehuisvest worden; de laatste kwam in maart 1915 klaar.

<sup>14</sup> In 1916 kreeg men elektriciteitsvoorziening en riolering en het kamp werd uitgebouwd tot een echt Belgisch dorp met kantines, ziekenzalen, voetbalveld,

In het begin kregen ze elke dag 750 gr brood en aardappelen, vet, groenten, witte bonen, erwten, spek en rijst – maar doordat de winter van 1916-1917 ongemeen hard was daalde het broodrantsoen van 500 gr naar 200 gr en kreeg men geen vlees meer.

Met de verwarming bleef het karig gesteld want gedurende de winters ontdooidde het ijs in de barakken door de warmte van de uitademing zodat de pegels afbraken en op de mannen viel.

Luizen en vlooien waren er in overvloed en voor gevangen ratten kregen ze per stuk 2 ½ cent vergoeding uitbetaald.

Met zijn karige soldij van 10 cent per dag kon hij juist een pakje tabak van 100 gr kopen of een pint goed bier.

Door deze harde en ongezonde, deprimerende en uitzichtloze toestand van gedwongen nietsdoen liep hij al vlug een beginnende longontsteking op. Slecht behandeld zou dit voor hem echter uiteindelijk uitdraaien op tuberculose.

Eens om de tien dagen hadden ze recht op een bad en vanaf eind 1917 kregen ze twee à drie keer per week toestemming om het kamp te verlaten maar ze dienden in een straal van 8 km van het kamp te blijven.

gymzaal, bibliotheek, wielerpiste, ateliers, kerk en ontspanningsruimten. Ook konden ongeletterden hier school lopen om goed te leren lezen en schrijven.

In 1918 zakten de rantsoenen voor brood naar 250 gr per dag en slechts 4 kg aardappelen per week.

Om de eentonigheid wat te breken kregen ze bij goed weer een verplichte deelname aan een mars van 2 à 3 uur, een mars die gebeurde met 500 man opgesteld in rijen en gelid, onder begeleiding van hun muziekkorps.

Verder diende iedereen verplicht een deel van zijn inkomen te vermaken aan het Spaarfonds in Den Haag.<sup>15</sup>

Wat was nu hun dagindeling gedurende al die jaren? Er werden twee uurregelingen teruggevonden, echter zonder precieze dateringen:

06u30: opstaan
07u00 – 07u30: ontbijt
08u30 – 12u00: verplichte arbeid
12u30 – 14u00: middageten en pauze
14u00 – 17u00: arbeid
17u30: avondeten

05u30: opstaan
06u00: koffie uitdeling
07u00: eerste appel
08u30: appel voor diverse werkzaamheden (w.o. aardappelen schillen)
09u00: ziekenrapport
10u00: aanvoer van brandstof, brood, levensmiddelen
12u00: soep uitdeling
13u30: aanvoer van vlees, aardappelen, kleine werkzaamheden buiten het kamp
15u30: aanvoer van brood
16u30: tweede appel en daarna middageten
21u00: taptoe en sluiten van de kantine
21u30: lichten uit

Zo kwam hij begin december 1918, goed ziek, uit Harderwijk terug.<sup>16</sup>

<sup>15</sup> Na de oorlog werd tussen 1919 en 1922 dit deels uitbetaald met een bijkomende rente van 4%.

<sup>16</sup> Op 02.12.1918 verliet om 10u30 een eerste trein - uitgeleide gedaan door muziekkorps en Brabançonne - met geïnterneerden het kamp Harderwijk om aan te komen in Essen waar ze door Belgische militairen werden opgewacht en vervolgens naar Antwerpen

Vraag is of hij ook niet de Spaanse griep had opgelopen die in augustus 1918 in het kamp was uitgebroken.

Terug thuis werden ze door de krijgsraad als deserteurs beschouwd maar niet veroordeeld: hij kreeg geen frontstreep met het daaraan gekoppelde pensioen, de familievergoeding waar hij recht op had werd hem ontzegd.

Zijn moeder kreeg wel een maandelijks uitkering van 90 franc.

Van de 33.471 geïnterneerde Belgische soldaten hebben er slechts 469 frontstrepen gekregen; wel bekwamen meer dan 90 % van hun officieren een eervolle vermelding alhoewel ze op hun vlucht meestal hun manschappen in de steek hadden gelaten.<sup>17</sup>

Waarschijnlijk is hij hierna naar zijn ouderlijk huis getrokken, waar alleen zijn broer toen nog woonde en er de beenhouwerij uitbaatte. Daarna vertrok hij terug naar Brussel naar zijn oude werkgever.

Op 24.11.1919 deed hij op het gemeentehuis van Wolveterem aangifte van zijn terugkomst in de gemeente. Hij liet zich tevoren uitschrijven in Sint-Gillis Brussel waar hij op 05.11.1919 de Theodoor Verhaegenstraat 230 had verlaten.

Hierna volgen een hele resem brieven gericht aan verschillende officiële instanties, met vragen om hulp gezien zijn lamentebele fysische en financiële toestand.

Hieruit blijkt dat onze Jeang, aangetast door tuberculose opgelopen in Harderwijk, stevig ziek en ten einde raad was.

Zijn laatste brieven tonen aan dat men met een verbitterd en cynisch man te doen heeft die niet kan opboksen tegen de trage administratieve afhandeling van zijn geval.

Volledig gedemoraliseerd wegens zijn steeds slechter wordende toestand was hij hierna niet meer in staat verdere brieven tot ondersteuning te schrijven.

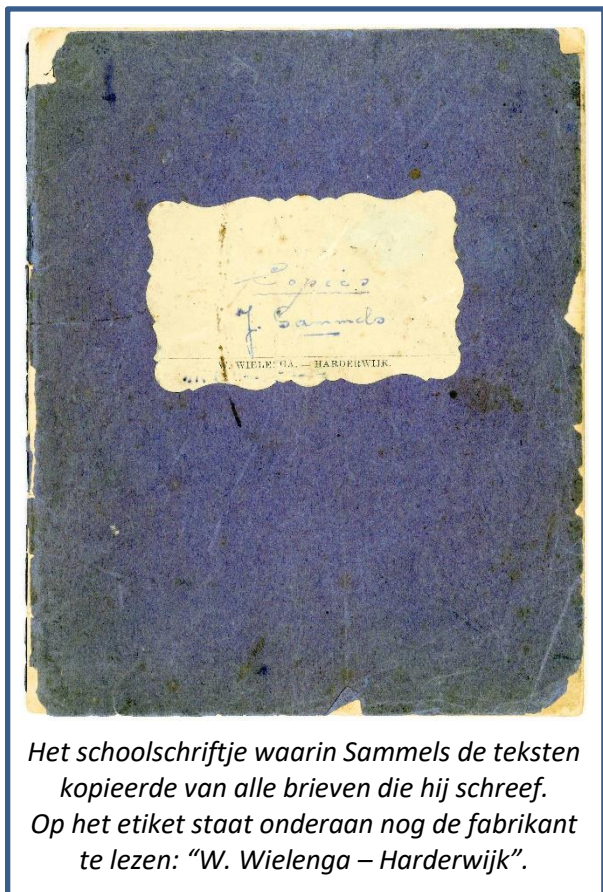
werden gestuurd. Jeang werd op 06.12.1918 vrijgelaten en arriveerde met de derde trein. De Nederlandse regering betaalde hun treinreis.

<sup>17</sup> Belgische geïnterneerden in Nederland gedurende WO1 door Geert Laporte.



In een laatste brief, verstuurd op 31.12.1919, richt hij zich tenslotte tot de koningin.

Hij overleed enkele maanden later te Wolvertem op 28.06.1920.<sup>18</sup>



Het schoolschriftje waarin Sammels de teksten kopieerde van alle brieven die hij schreef. Op het etiket staat onderaan nog de fabrikant te lezen: "W. Wielenga – Harderwijk".

#### brief 15.03.1919

Een Franstalige brief gericht aan de Minister van Oorlog.

Deze wordt aangeschreven als "*Monsieur le Ministre*" met als slotwoord: "*votre serviteur dévoué*", getekend *P.J. Sammels*.

In deze brief belicht Petrus Joannes Sammels, zijn toestand: hij was soldaat 2<sup>de</sup> klasse bij het 2<sup>de</sup> Linieregiment met matricuulnummer 52.250 van de lichte 1903 en was geïnterneerd geweest in Holland.

<sup>18</sup> Wat onmiddellijk opvalt is het zeer mooie handschrift van Jeang, de knappe zinsconstructies in de Franse taal die niet zijn moedertaal was en ook de weinige, om niet te zeggen geen schrijffouten, die hij hiertegen maakte.

Op 06.12.1918 werd hij gerepatriëerd met een ziekte<sup>19</sup> op zijn lijf. Hij werd hierna met 30 dagen verlof gestuurd waarvoor hij dan ook soldij trok.

Na deze maand vervoegt hij zijn eenheid in de kazerne van het 2<sup>de</sup> Gidsen te Etterbeek.<sup>20</sup>

Reeds ziek bij het uitbreken der vijandelikheden wou hij zich laten verzorgen in de kazerne van Etterbeek maar wachtend op beterschap en ten laste van zijn broer Petrus Josephus, had hij slechts op 04.02.1919 een aanvraag hiertoe ingediend (met toevoeging van een certificaat van dokter Van den Bruel uit Wolvertem, gericht aan zijn compagniecommandant 2<sup>de</sup> Cie C.T.A.M. annex Brussel).<sup>21</sup>

En vermits hij van geen enkele instantie tot nu toe enige geldelijke ondersteuning kreeg, vraagt hij aan de minister om naar het sanatorium van La Hulpe of Borgoumont<sup>22</sup> gestuurd te worden.

#### brief 23.04.1919

Een Franstalige brief gericht aan een directeur.

Deze wordt aangeschreven als "*Monsieur le Directeur*" met als slotwoord: "*votre serviteur dévoué*".

Pierre Jean Sammels, ontvanger 1012, verbonden aan het depot Fonsny te Brussel neemt de vrijheid te melden dat hij vanaf 31.03.1919 vrij van militaire dienst is en graag opnieuw zijn dienst wil opnemen bij de (tram)maatschappij.

Hij is echter ziek en mag op doktersbevel zich niet verplaatsen om zijn zaak te regelen.

Zo schrijft hij dat niettegenstaande hij zijn functies voor het ogenblik nog niet kan opnemen hij toch graag lid zou blijven van de maatschappij.

<sup>19</sup> Uit latere brieven concluderen we dat hij toen reeds sukkelde met een beginnende longkwaal.

<sup>20</sup> Hij zou hierna samen met zijn klasse in onbepaald verlof kunnen gegaan zijn, maar dit wou hij niet: hij wou opgenomen worden in een militair hospitaal.

<sup>21</sup> *Centre de Triage des Anciens Militaires*. Een commandant is het hoofd van een bataljon en een kapitein is het hoofd van een compagnie.

<sup>22</sup> Het sanatorium Borgoumont bevond zich in de gemeente Stoumont (Ardennen).

**brief 04.06.1919**

Een Franstalige brief aan de Minister van Binnenlandse Zaken, afdeling Financiën.

Aangeschreven als *Monsieur "le Ministre de l'Intérieur (Finances)"; slotwoord: "votre très dévoué"*.

Pierre Jean Sammels van het 2<sup>de</sup> Linierement 5/4, matricuul 52.250, enz. enz. vraagt hierin vergoeding voor de sinds 1915 achterstallige soldij en vermits zijn moeder overleden is op 13.07.1917 meent hij ook aanspraak te kunnen maken op het wezengeld.

*"Zo kan ik dan eindelijk mijn schulden voor de sedert januari 1919 en nog steeds verder durende behandeling tegen tuberculose der rechterlong, opgelopen gedurende mijn internering, aan dokter Van den Bruel terugbetalen"* schrijft hij.

**brief 05.07.1919**

Een Franstalige brief gericht aan zijn commandant.

Aangeschreven als *"Mon Commandant"* met als slotwoord: *"votre très respectueux"*.

Petrus Joannes, woonachtig in de Kerkstraat te Wolvertem, spreekt over zijn aangetekend schrijven van 04.02.1919: hij heeft nu al vijf maanden geduld gehad, schrijft hij, maar toch wou hij nog eens zijn commandant vragen tot wie hij zich diende te wenden om de vergoeding en een tegemoetkoming te verkrijgen waarop een militair in onbepaald verlof recht heeft.

Hij haalt ook nog eens aan dat hij onmiddellijk reageerde op zijn oproepingbrief van 01.08.1914 en dat hij gedurende zijn internering een ziekte opliep en nog steeds geen vergoeding had getrokken.

**brief 06.07.1919**

Een Franstalige brief gericht aan de minister.

Aangeschreven onder *"Monsieur le Ministre"* en sluit met *"votre serviteur"*, getekend PJ. Sammels.

Pierre Jean klaagt dat hij niet weet tot wie hij zich moet wenden; dat hij reeds sinds 24.01.1919

doktersverzorging krijgt; dat zijn aanvragen op de ministeriële diensten onbevredigende antwoorden geven; dat hij op 30.05.1919 werd uitgenodigd naar het plaatsingsbureau van Brussel waar een dossier werd opgemaakt om door hem aan de militaire arts af te geven.

Dit gedaan hebbend en nog dezelfde dag op de ministeriële dienst terug bezorgd, bleef dit dossier weeral zonder gevolg liggen.

Hij wordt het beu steeds voor de gek te worden gehouden.

**brief AUGUSTUS 1919**

Een Nederlandstalige brief gericht aan *"de heer Voorzitter der Vereenigde Strijders"*.<sup>23</sup>

Aangeschreven onder *"Mijnheer"* met als slotwoord: *"zeer dienstvaardig"*, getekend PJ. Sammels.

Aan de voorzitter dezer maatschappij vraagt hij langs deze brief aan August Mertens zijn dank te willen betuigen om de standregelen der maatschappij *de Vereenigde Strijders* te hebben ontvangen; hij liet zich dan ook terstond lid maken bij de commissaris hiervan namelijk Jan Heyvaert.

Hij legt nog eens zijn bijzonder ingewikkeld geval voor: namelijk nog niets van geldelijke steun ontvangen in verband met zijn demobilisatiegeld; ziek sinds 24.01.1919 maar na zes maanden heeft hij nog steeds geen steun noch vergoeding toegekend gekregen; herhaalde aanvragen aan zijn commandant blijven onbeantwoord; het wettelijk steungeld aan de familie der soldaten toegestaan gedurende de oorlog is onttrokken geweest aan zijn overleden moeder van half januari 1915 tot 13.07.1917 (datum van het overlijden van zijn moeder).

Hij poneert dan ook dat de regering hem een toereikende vergoeding dient te geven om in zijn behoeften te voorzien vermits hij met medische

<sup>23</sup> In zijn nagelaten brieven neemt hij ook de *"Standregelen der Maatschappij der Vereenigde Oud-Strijders"* op. Dit wordt dan later doorstreept en vervangen door *"de Strijdersbond"*. Deze *"Strijdersbond Wolverthem"* werd op 03.10.1919 opgericht en was aangesloten bij de *Nationale Federatie der Strijders 1914-1918*.

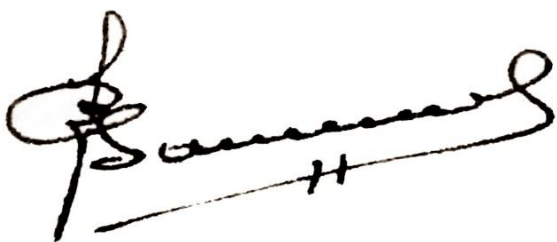
getuigschriften kan bewijzen dat hij zijn ziekte gedurende de dienst opliep.

**brief 11.09.1919**

Een Nederlandstalige brief aan het Centralisatiekantoor, Paleizenstraat 42 te Brussel.

Aangesproken als *"Mijnheer de Bureeloverste"* met als slot: *"uw onderdanige"*, getekend PJ. Sammels.

Hierin bedankt Sammels de bureeloverste voor zijn snelle reactie van 04.09.1919 betreffende een stuk dat deze laatste hem bezorgde en dat reeds op 28.04.1919 aan het gemeentebestuur van Wolvertem werd afgegeven en waarop, meer dan vier maanden later (!), hem gemeld werd dat hij zich diende te wenden tot de eenheid die hem in verlof stuurde.



**brief 12.09.1919**

Een Franstalige brief gericht aan de Minister van Oorlog.

Aanhef: *"Monsieur le Ministre"*; slot: *"votre serviteur dévoué"*.

*Na twee maanden schrijf ik u nog eens aan*, schreef Jeang aan de minister, om het resultaat te vernemen van mijn bezoek van 30 mei laatsleden.

Verder laat hij weten dat wegens geldgebrek hij zijn medische verzorging niet meer kan verderzetten en vraagt nogmaals om opgenomen te mogen worden in een militaire verpleeginstelling.

Hij maakt de minister nog eens attent op het feit dat hij reeds op 15.03.1919 deze vraag stelde maar nooit antwoord kreeg.

Verplaatsingen naar Brussel kan hij helaas niet meer doen want de behandelende dokter denkt dat dit voor hem nefast kan zijn.

**brief 12.09.1919**

Een Franstalige brief aan zijn commandant-kwartiermeester.<sup>24</sup>

Aanhef: *"Mon Commandant Quartier-maître"* en tot slot: *"votre serviteur"*.

Hij wil hem met deze brief melden dat hij de sommen die hem toekwamen als gedemobiliseerd militair heeft ontvangen en waarvoor hij hem dankt.

**brief 13.09.1919**

Een Franstalige brief aan de commandant van het *Dépôt des Invalides* te Sint-Lambrechts-Woluwe.

Hij begint met *"Monsieur le Directeur"* en sluit met: *"votre très respectueux"*.

Opnieuw klaagt hij dat zijn verschillende verzoeken aan het Ministerie van Oorlog zonder resultaat blijven en dist vervolgens nog eens zijn ganse verhaal op: geïnterneerd in Holland en gerepatrieerd naar België op 06.12.1918; op 30.05.1919 naar het plaatsingsbureel van Brussel geroepen waar men hem een dossier gaf om een onderzoek te laten doen door een militaire arts. De diagnose was: 60% werkonbekwaam.

Hij bracht dit dossier terug naar het bureel waar men het zou doorsturen naar het ministerie maar nu, reeds september en dus vier maand later, is er nog steeds geen uitkering gebeurd en blijft hij, zonder enige financiële steun, ten laste van zijn broer.

Hij vernam langs dagbladen het bestaan van dit instituut en hoopt op een gunstig gevolg op zijn vraag tot opname.

**brief 16.09.1919**

Een Nederlandstalige brief aan Jan Wijns<sup>25</sup> - Brusselse Tramwegen.

<sup>24</sup> Hiermee wordt waarschijnlijk betaalmeester bedoeld.  
<sup>25</sup> Waarschijnlijk Jan Frans Wijns, ° Wolvertem 1898, milicien 1918, woonde op den Dries.

Aanhef met *“Waarde vriend Jan”* en hij sluit met: *“Uw getrouwe vriend Jan”*.

Hij vraagt hem om enkele inlichtingen:

- (1) of hij geen recht heeft op een frontstreep<sup>26</sup> en de daaraan verbonden toelage van 100 fr;
- (2) of hij gezien zijn toestand geen hulp-of steungeld kan krijgen;
- (3) of hij gezien zijn vierjarige afwezigheid geen recht heeft op een toelage voor kleding *‘vermits van die andere mannen toch niets te bekomen valt’*.

Hij vraagt alleen waar hij recht op heeft en houdt het hoofd boven *“maar het blijft bij lappen en plaasteren”*.

#### brief 03.10.1919

Een Franstalige brief geadresseerd aan de adjunct-kolonel van de Generale Staf, voorzitter van de permanente commissie voor herkeuring, rue des Palais 42 te Schaarbeek. Indicateur 2355.

Aanspreektitel: *“mon Colonel”*<sup>27</sup> en sluit af met: *“votre très respectueux”*.

Jeang heeft volgens zijn schrijven een bulletin gekregen voor verdere inlichtingen.

Hij herhaalt nog eens dat hij geïnterneerd werd in Holland op 12.10.1914 en verzorgd werd in het militair hospitaal van Harderwijk waarna hij in het sanatorium Sonnevance<sup>28</sup> verbleef.

Hieruit ontslagen kwam hij terug in het militair hospitaal van Harderwijk. De ziekte verbeterde niet en in december 1918 werd hij gerepatriëerd.

Dokter Van den Bruel uit Wolvertem diagnosticeerde tuberculose van de rechterlong.

Zijn toestand verslechterde nog en op 06.01.1919, datum van afloop van zijn verlof, kon hij nauwelijks zijn eenheid in de kazerne van de Gidsen te Etterbeek vervoegen. Hij was zich

<sup>26</sup> Op zijn aanvraag tot het verkrijgen van een frontstreep en dus het genot van een *chevron*-rente werd negatief geantwoord vermits deze enkel kon bekomen worden voor dienst aan het front.

<sup>27</sup> Een kolonel was het hoofd van een regiment.

<sup>28</sup> Gelegen te Harderwijk, opgericht in 1905 door de *Vereniging tot Christelijk Hulpbetoon aan Tuberculoselijders*.

vervolgens drie keer komen presenteren met als doel geneeskundig onderzoek en verzorging te krijgen maar dit was niet gelukt.

Zodoende moest hij terug intrekken bij zijn broer in Wolvertem en vanaf 24.01.1919 was hij zonder onderbreking door dokter Van den Bruel verzorgd geworden, die hem volledige rust gebod.

Als gevolg van menige aanvraag aan het Ministerie van Oorlog werd op 30.05.1919 aan het plaatsingsbureau van Brussel om een onderzoek gevraagd. Dit gebeurde door dokter 1<sup>ste</sup> klasse Liesen in het *Bâtiment des Mariés* van de kazerne van Etterbeek.

Buiten de 44 dagen verlof met soldij had hij nooit enige vergoeding ontvangen maar hij denkt toch wel recht te hebben op verlof met soldij gedurende gans de periode van zijn ziekte, plus een vergoeding voor dokterskosten.

Hij vroeg ook inlichtingen waarop nooit een antwoord van de betrokken diensten kwam.

Hij heeft ook nooit een oproeping gekregen noch enig order om zijn eenheid of een hospitaal te vervoegen.

#### brief 13.10.1919

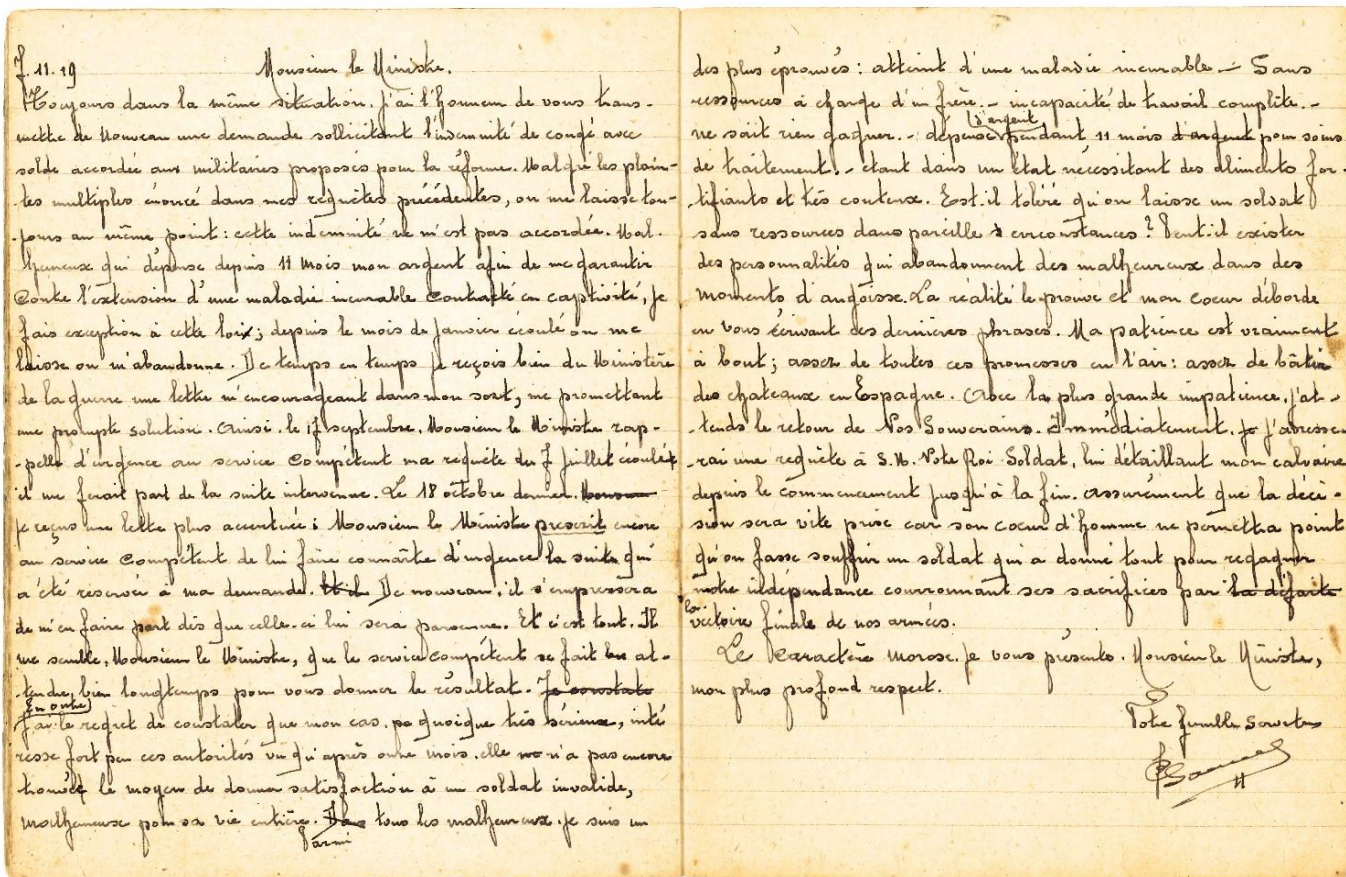
Een Franstalige brief gericht aan de Minister van Oorlog.

Aanhef: *“Monsieur le Ministre”*; en sluit met *“votre humble serviteur”*.

Jeang laat de minister weten dat hij eindelijk zijn papieren voor definitief verlof van de gemeentelijke administratie heeft ontvangen. Men is nu een dossier voor zijn ontslag uit het leger aan het opstellen door afkeuring wegens lichaamsgebreken.

Zodoende, schrijft hij, zijn mijn vragen van 15.03.1919, 07.07.1919 en 12.09.1919 door mij aan uw diensten gesteld, overbodig geworden.

Hij schrijft wel ontgoocheld te zijn over de onverschilligheid die de verschillende bevoegde instanties omtrent zijn lot aan de dag leggen, of nog erger ten opzichte van een invalide soldaat, door zijn ziekte ongelukkig voor zijn verder leven.



En hij besluit: "verder betoon ik u, mijnheer de minister, mijn meest diepe achting en teken uw nederige dienaar".

#### brief 22.10.1919

Een Franstalige brief gericht aan de kolonel.

Begint met: "Mon Colonel" en sluit met: "votre serviteur".

Hij legt de kolonel nogmaals zijn verschillende mutaties voor: 06.12.1918 gerepatrieerd uit Harderwijk; 07.12.1918 met verlof voor 1 maand met soldij; 13.01.1919 afwezig tot op heden met een doktersattest; van 06.01.1919 tot 20.02.1919: dit zijn dan 44 dagen waarvoor hij soldij van herstel trok; vanaf 20.02.1919 is hij in herstellerverlof zonder soldij tot 30.03.1919, datum waarop zijn klasse uit de dienst werd ontslagen.

Dit laatste schijnt verkeerd gelopen te zijn want hij vraagt vanaf 20.02.1919 een vergoeding met soldij.

#### brief 07.11.1919

Een Franstalige brief gericht aan de minister.

"Monsieur le Ministre" als aanhef en "Votre humble serviteur" als afsluiter.

Een lange klaagbrief vol cynische opmerkingen.

Hij laat weten reeds 11 maanden op een uitkering te wachten en vermeldt er bij dat hij gans die toestand meer dan beu is.

Hij krijgt wel van de verschillende door hem aangeschreven instellingen antwoorden, maar buiten verklaringen van medeleven brengt dit geen zoden aan de dijk.

Ik wacht nu op de terugkeer van onze koning-soldaat, schrijft hij, en zal hem een brief schrijven, wetend dat onze koning mijn probleem onmiddellijk zal kunnen oplossen. En hij besluit "le [sic] caractère morose, je vous présente, Monsieur le Ministre, mon plus profond respect."

**brief 07.11.1919**

Een Franstalige brief gericht aan een directeur.

*“Monsieur le Directeur”* en afsluitend met: *“votre serviteur”*.

Pierre Jean Sammels, tramontvanger 1012, verbonden aan het depot Fonsny, heden in ziekteverlof te Wolvertem-Dorp *“...prends la respectueuse liberté de solliciter de votre bienveillance un service qui j’espère me sera accordé...”*.

Hij hoorde van een vriend dat de maatschappij hem een ereteken voor tien jaar dienst had toegekend met een bijhorende toelage maar omdat hij zich niet kan verplaatsen vraagt hij de directeur hem de toelage per postmandaat op te sturen.

En verder: *“...daignez agréer entretemps, Monsieur le Directeur, avec mes sincères remerciements l’assurance de ma plus parfaite considération”*.

**brief 20.11.1919**

Een Franstalige brief aan de heer M.H. Crevieux, D.I.G – service C.P.E.V.<sup>29</sup>, kazerne van het 2<sup>de</sup> Gidsen te Etterbeek Brussel.

Aanhef: *“Monsieur M.H. Crevieux”* en sluit met: *“très respectueux”*.

Jeang heeft op 14.11.1919 van hem een dossier gekregen om te vervolledigen en dit geeft hem opnieuw hoop op een goede afloop.

Hij dringt er nog eens op aan om in een zo snel mogelijke tijd de sinds mei 1919 achterstallige gelden uitbetaald te krijgen.

Sammels is zo blij dat hij de directeur een kleine attentie wil opsturen (indien deze dit toelaat en er in zijn functie niet mee gecompromitteerd raakt).

**brief 31.12.1919**

Een Franstalige brief aan Hare Majesteit de Koningin der Belgen, Palais Royal – Bruxelles.

Aanhef: *“Madame”* en sluit met: *“Votre très humble et très respectueux serviteur”*.

Hij meldt de koningin dat hij op heden als militair in herstelverlof zonder soldij is en *“...j’ai recours à votre bienveillance très connue et essaye une tentative suprême auprès Votre Majesté...”* omdat de stappen genomen bij de militaire overheid steeds zonder gevolg gebleven waren.

Hij leeft van de zorgen hem verschaft door zijn broer die hem opnam.

Hij heeft op 15.03.1919 een brief aan de Minister van Oorlog gestuurd met de vraag om financiële hulp en om een opname te krijgen in de sanatoria van La Hulpe of Borgoumont; *“hélas, je ne reçus même pas de réponse!”*.

Hij schrijft verder dat hij na een tweede brief op 30.05.1919 voor geneeskundig onderzoek te Brussel werd opgeroepen om zijn graad van ongeschiktheid en zijn eventuele rechten op schadevergoeding betreffende zijn pensioen vast te stellen, maar ook hier boekte hij geen resultaat.

Hij deed op 07.07.1919 een derde aanvraag en op 12.09.1919 nogmaals een aanvraag bij de Minister van Oorlog, waarna eindelijk, begin november, een oproep komt tot verschijning voor de bestendige commissie van herkeuring waar hij na een geneeskundig onderzoek bedankt werd zonder ook maar de minste oplossing voor te stellen voor zijn triestig geval.

Volgt nog een reeks klachten waarvan de ergste is dat hij zich genoodzaakt ziet af te zien van enige geneeskundige verzorging bij gebrek aan geld en hij sluit met *“...Pitié s’il Vous plait, Madame, c’est une victime du devoir, malheureuse pour le restant de ses jours qui vous réclame justice. Daignez adoucir les souffrances d’un défenseur de Notre chère Patrie qui a donné tout pour regagner notre indépendance”*.

En verder *“...Avec mes sincères remerciements d’avance, l’assurance de ma plus parfaite considération, votre très humble et très respectueux serviteur”*. Getekend PJ. Sammels.

<sup>29</sup> Dépôt des Invalides de la Guerre – Caisse des Pensions de l’Etat pour Volontaires (?).

Het is spijtig dat hij ons zoo vroegtijdig ontrouwd is geworden, maar het is troostelijk te denken dat hij tot een beter leven is overgegaan. H. AMBR.



TOT ZALIGE GEDACHTENIS VAN

## Jean SAMMELS

SECRETARIS VAN DEN OUD-STRIJDERSBOND  
VAN WOLVERTHEM

*geboren te Wolverthem den 5<sup>n</sup> Februari 1883  
en aldaar godvruchtig overleden den 28<sup>n</sup> Juni 1920,  
voorzien van de laatste HH. Sacramenten.*

De plechtige lijkdienst, gevolgd van de begrafenis, heeft plaats gehad op Donderdag 1 Juli, te 10 uur, in de parochiale kerk van Wolverthem.

Wees indachtig de uitspraak over de menschen gegeven: dat allen die in deze wereld leven moeten sterven. ECCL. XIV.

Droevige dagen en pijnlijke nachten heb ik doorgebracht. Maar benauwdheden en pijnen met verduldigheid verdragen, voltrekken de kroon, die God voor ons bereid heeft in den Hemel. H. ALPH. DE LIG.

Zijne goedheid en rechtschapenheid hadden hem vele vrienden verworven en hij werd van iedereen geacht en bemind. JOB II. 13.

Bemide Broeders, Zusters en Bloedverwanten, weest niet troosteloos in uwe droefheid; de dood scheidt mij van u af, maar dat de rust die ik geniet u het hertzeer matige welk mijne dood u veroorzaakt. Welhaast zullen wij weer te zamen zijn in den Hemel. ECCL. 38. RUTH. 1.

Zoet Hart van Jezus, wees mijne liefde. (300 d. afl.)

Zoet Hart van Maria, wees mijn heil. (300 d. afl.)

Wolverthem. — Drukkerij J. Jamaer.

Nadat hij werd uitgeschreven in Sint-Gillis-Brussel, waar hij op 05.11.1919 de Theodoor Verhaegenstraat 230 verliet, deed hij op 24.11.1919 op het gemeentehuis van Wolverthem aangifte van zijn terugkomst.

Doordat zijn broer Petrus Josephus ondervond dat de klanten uit zijn winkel wegbleven omdat *hij een teringlijder in huis had genomen*, ging Jeang overdag inwonen bij zijn tante langs moeders zijde die in het begin van de Stationsstraat een groot herenhuis bewoonde.<sup>30</sup>

Jeang, toen net 37 jaar oud, stierf op 28.06.1920 om drie uur in de namiddag in het huis waar hij op 05.02.1883 geboren was.

De aangifte hiervan werd gedaan door zijn broer: Petrus Josephus Sammels, beenhouwer en diens toekomstig schoonvader Louis Houman, herbergier.

Jeang was toen secretaris van de *Oud-Strijdersbond van Wolverthem*.

De plechtige lijkdienst gevolgd door de begrafenis had plaats op donderdag 01.07.1920 om 10 uur in de parochiale kerk van Wolverthem.<sup>31</sup>

Vanaf dan werd er door zijn erfgenamen actie ondernomen om toch nog enigszins wat financiële vergoeding te bekommen, vergoeding waarvoor hun broer zo veel openbare diensten had aangeschreven.<sup>32</sup>



<sup>30</sup> De Donder Joanna Josephina (1857-1929), Statiestraat 1 volgens het bevolkingsregister 1911-1920 deel 1 en 1921-1930 deel 1.

<sup>31</sup> Twee maand tevoren had hij nog een p.v. gekregen van de griffier van het openbaar ministerie van Sint-Gillis bij Brussel omdat hij niet was gaan stemmen. De veldwachter van Wolverthem, Karel van Campenhout, getuigt dat Sammels zich niet kon verplaatsen omdat hij aan de tering leed en de zaak werd geseponeerd (AG doos 290 p.v. van 29.03.1920). Hij werd op het kerkhof van Wolverthem begraven, maar zijn graf werd ondertussen verwijderd.

<sup>32</sup> Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis, Documentatiecentrum, Jubelpark 3 1000 Brussel: dossier 88S/11.

### vragenlijst 17.01.1921

Petrus Josephus Sammels beantwoordt op die datum de vragenlijst die hem door het Strijdersfonds te Brussel bezorgd was.

Hij schrijft dat zijn broer soldaat was van de lichterding 1903 en sinds 04.08.1914 bij het 2<sup>de</sup> Linieregiment diende; sinds 09.09.1914 krijgsgevangen was in Holland, ziek terug thuis kwam en voor 40% invalide was.  
Hij voegt er de overlijdensakte bij.

### fiche 12.08.1921

Een stuk uit het *Dépôt des Invalides*, waarschijnlijk op zijn aanvraag voor een frontstreep.

Het Dépôt liet hierin weten dat hij werd heropgeroepen op 01.08.1914 voor de 10<sup>de</sup> cie van het 2<sup>de</sup> Linieregiment vestingstroepen (*de forteresse*); dat hij op 01.04.1919 in verlof is gegaan en wacht op zijn ontslag door afkeuring. Verder vermeldt men:

10.10.1914: interné en Hollande (art. 9 al. a.) – 2 mois 15 jours

12.12.1918: rapatrié et rejoint le C.T.A.M. (idem) – 2 mois 20 jours

01.04.1919: licencié

01.05.1919: rejoint le D.I.G.

Het stuk werd nagezien op 02.07.1921 en 21.07.1921 op de 8<sup>ste</sup> sectie *Chevrons* door de kapitein-kwartiermeester en de commandant, hij kreeg achter zijn naam voor een frontstreep "*néant*".

### farde 17.08.1921

Een omslagfarde met zijn staat van dienst opgemaakt door de officier-verificateur:

- o van 01.08.1914 tot 15.10.1914: 2 maanden 15 dagen front – *présence à l'armée*
- o van 16.10.1914 tot 10.11.1918: 48 maand 26 dagen *présence à l'arrière* (= Harderwijk)
- o van 11.11.1918 tot 31.01.1919: 2 maanden 20 dagen front(dienst)

*Dus: geen recht op frontstrepen voor 5 maanden en 5 dagen front...*

- o 3 mois d'alloctions à 75 fr
- o 49 mois d'allocations à 50 fr

### nota 06.09.1921

Een begeleidende nota '*note D.I.G. pour le Fonds des Combattants*':

- o voor 3 maanden *front* krijgt hij een toelage à 75 fr = 225 fr
- o voor 49 maanden *présence à l'armée* een toelage van 50 fr = 2.450 fr

Hiervan wordt 300 fr '*dotation front*' (jaargeld front) afgetrokken zodat de erfgenamen nog 2.375 fr zullen ontvangen.

### inlichtingenfiche 20.12.1923

Het *Fonds des Combattants* vraagt om deze inlichtingenlijst in verband met het voordeel van de wet van 25.08.1920 betreffende het herstellen van de rechten van de strijder, terug te sturen naar haar secretariaat.

Het zijn nu de erfgenamen van Jeang, namelijk Louise, Rosalie, Leonard, Pierre en de kinderen van wijlen Jean Baptiste Sammels, die het deel vragen waar hun broer recht op had.

Op de vraag naar:

*"le montant des allocations:*

(1) *dotation de 300 fr* (begiftiging)<sup>33</sup>,

(2) *pour la restauration du foyer* (herstel der haardstede),

(3) *par le comité Aide et Protection* (komiteit Hulp en Bescherming)",

verklaren ze: "*rien reçus*".

<sup>33</sup> Ze konden aanspraak maken op de wet van 01.06.1919 waarbij een begiftiging van 300 fr werd ingesteld ten voordele van de oud-strijders uit blijk van dankbaarheid.



*In het verleden verschenen links en rechts artikels over het erfgoed van deze gemeente en die dreigen soms in de vergetelheid te verzeilen. Daarom willen we ze nog eens onder de aandacht brengen. Uit respect (en ook wat omwille van de atmosfeer die ze uitstralen) brengen we ze letterlijk en in de oude spelling. In dit nummer een artikel uit "Eigen Schoon & De Brabander" van 1933 (blz 135 – 139). We kregen voor deze reproductie hun welwillende toestemming bij e-mail van 02.11.2016, waarvoor onze dank.*

## EENIGE NOTA'S OVER OUDE DICHTERS UIT MEISSE EN GRIMBERGEN.

*Daniël Julius Delestré*

### I. WILLEM VAN DER ELST.

In de Verslagen en Mededeelingen der Kon. VI. Academie (Oct. 1932), verscheen, van de hand van den heer Lode Baekelmans, eene studie over Willem Van der Elst.

Deze Willem was geboren te Meisse omstreeks 1570; hij werd priester. In 1622 was hij reeds 22 jaar Pastoor te Boechoute, boven Gent. In 1631 volgde hem aldaar op Eustaas Mesaus<sup>1</sup>.

Van der Elst gaf in het licht een bundel «*Gheestelijke Gedichten*», gedrukt bij Hieronymus Verdussen te Antwerpen, ten jare 1622.

De Pastoor-Dichter was een ijverig priester die streed tegen de «valsche Leeraers en Predicanten». In 1622 werd hem dan ook een gift gedaen van 7 pond groote «ten respecte dat de emolumenten van sijne cure niet soo vele weerdich waeren als behoort».

Vader en Moeder van den dichter leefden in de vreeze Gods, genoten eene goede «faem» te Meys, twee «mijlen maer gelegen van Brussel in het Landt van Grimbergh, daer sij plegen Grootlant-gebou te doen».

De vader van onzen dichter, Simoen van der Elst, behoorde tot een wijdvertakt Brabantsch boerengeslacht dat we te Meisse reeds gevestigd

vinden in de 15e eeuw. Uit het huwelijk van Geert van der Elst (± 1490-1565), zoon van Jan, gehuwd met Josyne Polspoel, sproot Willem, kerkmeester van Meisse in 1537, die waarschijnlijk de grootvader, was van zijn naamgenoot, onzen priester-dichter.

Simoen van der Elst was gehuwd met een dochter uit Nossegem «een dorp tusschen Leuven en Brussel» waar zeven mijlen in de ronde de familie Cuelens gunstig bekend stond.

Een broer van den dichter, Jan van der Elst, was in 1622 reeds vier en twintig jaar «ontfangher vanden lande van Henegauwe onder sijnen Heer en Meester Jonckheer Jan de Buzegnies, Heere van Astiche, van Haulchin, etc, ontvangher generael van den voorseyden lande».

Een ander broeder, Marten van der Elst, was «Drossaert ende Rentmeester van de Baronie van Leefdael».

De pastoor wijdt hun beiden een eeredicht. Voor 't overige was de familie uit den boerenstand. Over zijn stam dicht hij:

Men konne daervan niet den ouderdom  
doen blijcken  
Van ons vermaert geslacht, noch daer oock  
naer en blijck  
Maer roemen ons wel vrij, omdieswil dat  
wij zijn  
Van deughdelijck geslacht in wercken en in  
schijn.

De Heer Baekelmans somt dan de eeredichten op die Pastoor van der Elst wijdde aan verscheidene personen, onder wie: «Jan Cuelens, pasteur van Campenhout; Henricus Cuelens, pasteur van Geerdsbergen». Die zullen wel van zijn familie

<sup>1</sup> Op 21 Juni 1606 verschenen twee Eustaas Mesaux voor de schepen-bank van Grimbergen, om hun meissenierschap te bewijzen. De eene, geboortig van Brussel, was zoon van wijlen Eustaas en Johanne Oost; de andere, geboortig van Vilvoorde, waarschijnlijk eigen rechtzweer van den anderen, was zoon van Joos en Maria de Breucker.

geweest zijn. Zijn neef Jan Schellekens was «pasteur van Cerps» (Erps ?) en krijgt ook een gedicht.

In de reeks eeredichten zijn er niet veel gewijd aan mannen onzer streek. Alleen worden nog vermeld: Bernardijs Croy en Leonardus Boodts, van de abdije van Grimbergen.

Bernardus de Croy was geboren te Brussel in 1567; werd. Norbertijn, novicenmeester, proost, pastoor te Ruisbroek aan de Schelde, dan te Hekelgem en eindelijk te Wemmel. Hij stierf in 1644. Insgelijks voor Leonardus Boots: deze was ook geboren te Brussel in 't jaar 1578, en was «deservitor sacellanix» van Eycke. Hij deed dus dienst in de kerke van Eycke of Eeke in Oost-Vlaanderen, op acht kilometer van Deinze, bezuiden Gent.

Denkelijk waren het goede kennissen en kwamen ze samen wel eens uit Vlaanderen naar het Land van Grimbergen, het «soete land van Brabant». Leonardus Boots was een buitengewoon redenaar en prediker: ging hij wellicht bij zijn vriend te Boechoute prediken? Hij stierf in 1647.

## II. FRANS VAN DEN VEKENE.

Bij het raadplegen van het Doopregister van Meisse, ontdekten we een gedichtje achteraan in 't boek ingeplakt: dit blad schijnt verkeerd geplakt; het begin moet op de tweede bladzijde gezocht worden.

Bij het doorlezen van 't gedicht ontwaart men dat het er gaat over Sint Martinus: deze is de patroon van Meisse. Het is in vorm van tweespraak: Martinus en de bedelaar. Waarschijnlijk hebben we hier te doen met een kort processiespel. Naar men weet werden vroeger in de ommegangen korte spelen opgevoerd, ter verheerlijking van den patroon der parochiekerk. Het gedicht ziet er ouder uit dan de dagteekening van 't afschrift.

- o Vrindt Goidts, staet vast en stille  
ick sal u doen naer mijnder macht ende  
wille  
als een christen ridder sijt bedacht soet.
- Maer ick hebbe in den buydel noch quaet  
noch goet.  
Siet noch spijs noch dranck  
die u mocht sommen tot uwer baeten oft  
assistentie.  
Dus vrindt, wildt toch verdraegen  
patientie.

- Ick bidde U Heere, door uwe excellentie,  
wilt toch uwe gratie op mij toogen:  
want ick tot geen werck mij can  
gepoogen  
door die crancheit mijnder leden.  
Ick bidde U Heere wilt toch yet aen mij  
besteden  
daer ick mijn naetheit mach mede  
bedecken.  
wilt U doch tot tgeven eender aelmoesse  
verstecken (?).
- Och mijnen vrindt, wildt dit beseven  
(beseffen ?)  
dat ick nyet en hebbe om charitate te  
geven.  
Dus wilt U den Almogenden Godt  
sijne gratie houden (jonnen ?)
- En suldt ghij mij niet helpen connen,  
ick armen bloet dus mach ick wel  
cermen (kermen).  
Ick bidde u, o edel Heere, wilt toch  
mijns hulpich wesen  
ende wilt mij arme creature ontfermen  
oft ick moet vergaen elacie, wachermen!  
Dies ben ick bevreest.
- Nu door den willen des Vaeders meest  
Ende die Wijsheyt van Godt sijnen  
lieven Soene  
ende die goedertierentheyt des Heylich  
Geest  
Wil ick U schenken die helft van mijnen  
cleede.  
Dus trecke ick mijn sweert uuytter  
scheede  
ende wille daermede mijn lichaem  
ontdecken.  
Houdt wat op, vrindt Godts,  
want tot deser plaetse  
en can ick u anders nyet behulpich  
wesen,  
d'eene hellicht van mijnen mantel  
schenke ick u bij desen  
dies vrindt gepresen  
nempt dit in danck  
nu wel oorloff: hier mede den ganck.
- Adiu ! Adiu ! Adiu ! o edele Heere  
Dus bedancke ick u seere  
Inder eeuwigheyt  
sij U vreught ende eere.

Finis. F. Van den Vekene. 1644.

### III. DANIEL BELLEMANS.

De Heer Dr. O. Dambre gaat uitgeven bij «De Sikkel» te Antwerpen een dichbundeltje van den Norbertijn Daniel Bellemans, getiteld: «Den lieffelycken Paradijsvogel»; de eerste uitgave dagteekent van 1670.

In hetzelfde jaar verscheen van denzelfden D. Bellemans «Het Citherken van Jesus, spelende sestig nieuwe liedekens op het Groot Jubilé van liet H. Sacrament van Mirakel tot Brussel».

De uitgave van Dr. Dambre zal welkom zijn. In de bundels van Bellemans komen liederen voor die nu toegeschreven wor-den o. a. aan P. Poirters. Er zal te ziften vallen.

Bellemans was kloosterling der nobertijner abdij van Grimbergen. Het is minder bekend dat hij eerst onderpastoor was te Meisse. Daarom hoort hij ook thuis onder deze rubriek.

Bestond er te Meisse misschien eene Rederijkerskamer?

Toen bij den inval der Franschen de Katholieke Godsdienst in Nederland eenige vrijheid kreeg, nam Bellemans de zielzorg van Oijen op zich.

In hetzelfde jaar werd hij pastoor te Horssen en zorgde tegelijk voor de geloovigen van Bergharen, Batenburg Altforst en Appeltern.

Hij stierf er in den ouderdom van 32 jaar in 1674<sup>2</sup>.

Het eenige dokument misschien dat over hem nog overblijft geven we hieronder: het geeft ons de handteekening van den jongen dichter toen hij nog onderpastoor was te Meisse.

In den Naem ons Heeren. Amen.

Wij onderscreven Jan Tielemans ende Guilliam' sone Jans om te neder te leggen alle verschil ende processen aengaende 't huys, cam ende hof van Jan Tielemans op hetwelck sijnen soon Guilliam eenige pretensie heeft ende om metter minnen te accorderen, hebben ghekosen ende kiesn mits deze voor arbiters den Heer Daniel Bellemans onderpastoor van Meys, Lauwereys Hanssens, pachter van Rode ende Jan Bettens, boschmeyer, ende stellen onse saken in hunne handen om deselve te modereren ende beloven hunne ordinantie te onderhouden met eet.

(s.) Dit is 't merck van Jan Tielemans

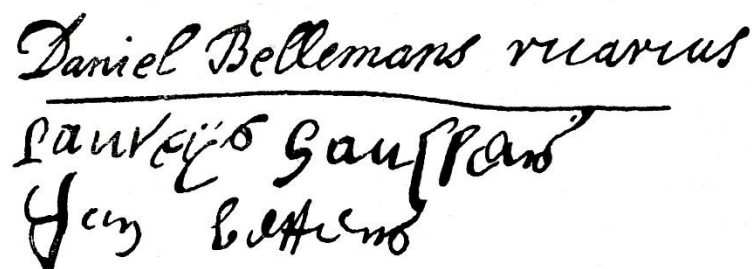
(s.) Guilliam Thilemans.

Wij bovengemelde scheytsmannen hebben met ons drijen gheoordeelt dat het ghereck<sup>3</sup> van den Cam voor een dote of houwelijkxgoet regtveerdigh naer Godt ende onse conscientie toecomt aan Guilliam Tielemans soon Jans ende om groote redenen ordonnéren dat hij sal drij jaer huyshuer hebben beginnende van half Mey 1671 aen sijn Vaders huys mits dat den soon Guilliam aen Jan sijnen Vader de huyshuer sal betaelen volghens de weerde de welcke sal worden getaxeert van Lauwereys Hanssens ende Jan Bettens ende dat Jan Tielemans sal genieten alle de hofplantsoenen als coolen, etc. die hij in sijne stede gheplant heeft ende de helleft van den coolhof sal genieten ende dat de claveren, granen etc voor d'eerste jaer sullen getaxeert worden d'een teghen d'ander ende middelertijt van die drij jare sal Guilliam Tilemans naer sijn beste profijt ende geleghentheyten sien.

(s.) Daniel Bellemans vicarius.

(s.) Laureys Hanssens.

(s.) Jan Bettens.



Daniel Bellemans vicarius  
Lauwereys Hanssens  
Jan Bettens

<sup>2</sup> Zie: Analecta Praemonstratensia. VII, 1 Jan. 1931. — J. TE WINKEL, De ontwikkelingsgang der Nederl. Letterkunde. enz. — GOVAERTS: Artistes, savants de l'ordre de Prémontré. — Zie ook: Nederl. Bio-Bibliographisch Woordenboek.

<sup>3</sup> Camgereck, brouwgereck = brouwgereedschap: ketels, kuipen, vaten, enz.

# DE SYMBOOLBLOEMEN VOOR DE EERSTE WERELDOORLOG

Eric Van Baelen

*Symbolen en herdenkingen kunnen na een tijdje erfgoed worden en zelfs met mekaar vergroeien. Als ze maar lang genoeg bestaan en een voldoende, brede aanvaarding in de maatschappij vinden.*

*Hier in Vlaanderen duiken rond elf november meer en meer klaprozen, "poppies", op. Bij de Last Post onder de Menenpoort dwarrelen dan ieder jaar tienduizenden rode bloemblaadjes naar beneden. Op de kleding zijn ook hier steeds vaker van die poppy-speldjes te zien.*

*Het lijkt een oer-Britse traditie sinds mensenheugenis – en bovendien eentje met lokale connecties: was het tenslotte niet hier op onze Vlaamse velden dat ze hun internationale symboolwaarde verwierven?*

*Maar de achtergrond is wel wat ingewikkelder en genuanceerder dan het bovenstaande.*

*Eigenlijk "importeren" we nu die poppies omdat we doorheen de voorbije eeuw onze traditie vergeten zijn... \**

## Het beruchte gedicht...

Het begin is vrij algemeen gekend: de jarenlange uitputtingslag in de Westhoek en Noord-Frankrijk leverde een immense kapotgeschoten vlakte op waar de bodem zwaar verstoord was. De normale wilde platengroei en de geteelde gewassen waren er letterlijk vermorzeld.

Op dit soort terreinen duiken er dan ieder jaar eerst de zogenaamde pioniersplanten op, die net op zo'n ruwe ondergrond goed gedijen. Eén zo'n soort is de klaproos<sup>1</sup>, die de trieste grijsbruine vlakten opeens in een groot, levendig en knalrood tapijt kon veranderen.



In de streek rond leper werkt op dat ogenblik ook een Canadese arts en dichter, majoor John McCrae (°30.11.1872 te Guelph, Ontario).

Op 03.05.1915<sup>2</sup>, na een gasaanval, schrijft hij een eerste versie<sup>3</sup> van het gedicht *In Flanders Fields*.

\* Met dank aan onze medewerker Geert Tamsyn, lt-kol vlv sbh bd, die er ons op attent maakte dat we hier ten lande compleet ons eigen erfgoed aan het verkwaselen waren: dank zij hem is de zoektocht begonnen...

<sup>1</sup> Ook "kollenbloem" genoemd, er bestaan diverse soorten binnen deze papaver-familie, hier is meestal de rhoeas-variant bedoeld. De bloemen verschijnen in de periode mei-augustus uit door de wind verspreide zaden die soms jaren slapend in de grond kunnen liggen. Als die bodem dan omgewoeld wordt, is er een goeie kans dat ze opduiken.

<sup>2</sup> Dat tijdstip lijkt geen toeval te zijn: dat is de maand dat die klaprozen voor het eerst door de soldaten te zien

Een collega-officier stuurt het naar kennissen in Groot-Brittannië op, daar wordt het in het populaire tijdschrift *Punch*<sup>4</sup> gepubliceerd en dan wordt het snel verder door de pers in de hele verdere Angelsaksische wereld verspreid.

Het korte gedicht met de directe verwoordingen schijnt onmiddellijk een sterke en vrij emotionele reactie bij de publieke opinie uit te lokken: het beeld van fris-rode bloemen bij de grijze modderige ellende van het front, de vraag om niet vergeten te worden en voort te vechten, de jonge mannen die nooit meer oud zullen worden<sup>5</sup>,... het groeit spontaan uit tot een ware symbooltekst voor wat een hele generatie hier moet ondergaan.

John McCrae zelf, ondertussen tot luitenant-kolonel bevorderd, wordt het hoofd van het Canadese *General Hospital McGill* bij Boulogne-sur-Mer. Hij sterft er op 28.01.1918 aan een longontsteking<sup>6</sup>, net 45 jaar oud. Hij ligt nog steeds op de militaire begraafplaats *Wimereux Communal Cemetery*, enkele kilometer verder.

waren die daar toen de strenge winter van 1914-1915 doorgemaakt hadden.

<sup>3</sup> De definitieve versie schreef hij op 08.12.1915.

<sup>4</sup> Eerst anoniem op 08.12.1915, zijn naam werd pas bij de index genoemd. Het verzameld werk van McCrae werd in 1918 postuum gepubliceerd.

<sup>5</sup> Daarnaast wordt ook gewezen op het uitzicht van de gekozen bloem: rood als symbool voor het verloren bloed van de begraven mannen die er onder liggen, een zwarte kern die voor rouw staat, een plant uit de papaver-familie waar medische verdoving uitgehaald werd (*cfr. de "slaap" in de voorlaatste zin*), een erg tere plant midden het oorlogsgeweld, het aanhalen ervan in een tekst die het midden houdt tussen een lofrede en een in memoriam, enz.

<sup>6</sup> Sommige bronnen vermelden ook complicaties door uitputting, virulente pneumococcus - meningitis en de directe doodsoorzaak zou een hersenbloeding zijn, amper zes dagen na zijn hospitalisatie.

## In Flanders Fields

In Flanders fields the poppies grow  
Between the crosses, row on row  
That mark our place: and in the sky  
The larks still bravely singing, fly  
Scarce heard amid the guns below.

We are the Dead. Short days ago  
We lived, felt dawn, saw sunset glow,  
Loved, and were loved, and now we lie  
In Flanders fields.

Take up our quarrel with the foe:  
To you from failing hands we throw  
The torch; be yours to hold it high!  
If ye break faith with us who die  
We shall not sleep, though poppies grow  
In Flanders fields.

John McCrae

## In Flanders Fields

In Flanders fields the poppies grow  
Between the crosses, row on row  
That mark our place; and in the sky  
The larks still bravely singing, fly  
Scarce heard amid the guns below.

We are the Dead. Short days ago  
We lived, felt dawn, saw sunset glow,  
Loved, and were loved, and now we lie  
In Flanders fields.

Take up our quarrel with the foe:  
To you from failing hands we throw  
The torch; be yours to hold it high!  
If ye break faith with us who die  
We shall not sleep, though poppies grow  
In Flanders fields.

De definitieve versie van het  
gedicht, in handschrift van John  
McCrae en in transcriptie.

## De kollebloemen van Vlaanderen

Vlaanderens hart bloedt in zijn kollebloemen open,  
tussen de kruisjes door, die, rij naast rij geplant,  
het simpel teeken zijn, waaronder wij steeds hopen,  
dat onze milde dood de vree werd voor dit land.

Bij rooden dageraad volgden wij in het blauwe  
den zoeten leeuwerik, wiens jubel werd gestoord  
door schroot en vloek en klacht. Tot men ons kwam  
houwen  
en op dit Vlaamsche veld ons streven werd gesmoord.

Gij, die nu na ons leeft, wij reiken u de toortsen,  
verheft ze naar het licht, elk roepe een nieuwen held:  
verbreekt gij onze trouw, dan wordt in wreedste  
koortsen  
ons 't heilig verbod te slapen in dit veld:  
in elken kollebloem zouden wij blijvend bloeden!

[ Rachel Schaballie (1897-1949), oudste gekende  
vertaling naar het Nederlands, 1919 ]<sup>7</sup>

<sup>7</sup> Er bestaan nog diverse andere Nederlandse vertalingen, onder andere uit de pen van Anton Van Wilderode (1918-1998), Herwig Verleyen (° 1946) en Tom Lanoye (° 1958) en (gezongen) West-Vlaamse

## In Vlaanderens velden

In Vlaanderens velden bloeien de klaprozen  
tussen de kruisen, rij aan rij  
die onze plek aangeven; en in de lucht  
vliegen de leeuweriken, nog steeds dapper zingend  
zelden gehoord te midden van het kanongebulder  
aan de grond.

Wij zijn de doden. Enkele dagen geleden  
leefden we nog, voelden de dageraad, zagen de zon  
ondergaan  
beminden en werden bemind en nu liggen we  
in Vlaanderens velden.

Neem ons gevecht met de vijand weer op:  
tot u gooien wij, met falende hand  
de toortsen; aan u om haar hoog te houden.  
Als gij breekt met ons die sterven  
zullen wij niet slapen, ook al bloeien de klaprozen  
in Vlaanderens velden.

[ Bert Decorte (1915-2009), waarschijnlijk de  
bekendste vertaling naar het Nederlands, 1968 ]

versies van bijvoorbeeld Willem Vermandere en Het  
Zesde Metaal.

### ... en het eerste gebruik hiervan.

De populariteit van deze tekst maakte dat die vrij snel opdook in de Britse overheidspropaganda. Zo verspreidde het ministerie van financiën een affiche voor hun oorlogsobligaties <sup>8</sup> die er met beeld en tekst rechtstreeks naar verwees.



Maar voor de echte doorbraak van de klaproos als algemeen herdenkingssymbool moeten we dan naar de Verenigde Staten kijken.

### Het idee van de herdenking

Het New-Yorkse hoofdkwartier van de YMCA <sup>9</sup> was sinds de instap van de Verenigde Staten in het conflict een drukke plaats. Niet alleen verzorgden ze contacten tussen het front en hun mensen thuis, hun gebouwen waren vaak ook de laatste en eerste plaats waar soldaten, familie en kennissen mekaar nog konden zien bij vertrek en terugkeer.

Op 09.11.1918, dus twee dagen voor de wapenstilstand, was daar tijdens een conferentie ook een vrijwilligster aan het werk, *miss Moina Michael*. Toevallig kreeg ze die dag een afdruk van McCrae's gedicht onder ogen<sup>10</sup> en blijkbaar moet

<sup>8</sup> Net als in de andere betrokken landen werd de oorlogsinspanning ook gefinancierd door extra-geld in omloop te brengen. Eén van de middelen om de binnenlandse inflatie dan niet uit de hand te laten lopen (en de sociologische betrokkenheid te vergroten) was het uitbrengen van speciale staatsobligaties die deze geldcirculatie dan terug inperkten.

<sup>9</sup> Young Men's Christian Association, in 1844 in Londen gesticht, was en is een enorme internationale organisatie (op dit ogenblik meer dan 57 miljoen aangeslotenen), die in de oorlogstijden speciaal probeerde hun jonge mannen onder de wapens bijstand op materieel en menselijk vlak te verlenen.

<sup>10</sup> Blijkbaar in het tijdschrift *Ladies Home Journal* van november 1918, daar toen gepubliceerd onder de alternatieve titel "*We Shall Not Sleep*".

vooral die laatste strofe (over het niet-vergeten) haar zo aangegrepen hebben, dat ze besloot een pakketje artificiële zijden klaprozen te gaan zoeken en die bloempjes die avond aan de deelnemers van de conferentie uit te delen. Die reageerden enthousiast op het initiatief en de bal was aan het rollen gegaan.

Moina Michael begon vanaf dat ogenblik, met nogal wat bijval in de pers en politieke kringen, een succesvolle campagne: de "*Memorial Poppy*". Ze wou dat men door jaarlijks zo'n klaproos op z'n kleding te dragen, zou tonen dat "*we care, in memory of all who died in Flanders Fields*". Een goede samenvatting van haar idee beschreef ze zelf in een gedicht in november 1918:

### We Shall Keep the Faith

Oh! You who sleep in Flanders Fields,  
Sleep sweet - to rise anew!  
We caught the torch you threw  
And holding high, we keep the Faith  
With All who died.

We cherish, too, the poppy red  
That grows on fields where valor led;  
It seems to signal to the skies  
That blood of heroes never dies,  
But lends a lustre to the red  
Of the flower that blooms above the dead  
In Flanders Fields.

And now the Torch and Poppy Red  
We wear in honor of our dead.  
Fear not that ye have died for naught;  
We'll teach the lesson that ye wrought  
In Flanders Fields.

### De nationale aanvaarding

Ondertussen kwamen de eerste groepen veteranen terug in de Verenigde Staten aan. Vaak gewond, soms verminkt, kwamen ze zo goed en zo kwaad als het ging in snel-opgerichte speciale opvangcentra terecht. Deze rekenden meestal ook op de inzet en de hulp van vrijwilligers





Ook daar engageerde Moina Michel zich: aan de *University of Georgia* (waar ze zelf doceerde) kwam ze zo in contact met de honderden gehandicapte ex-militairen die daar cursus konden lopen. En realiseerde ze zich dat men niet alleen de doden moest herdenken, maar ook iets doen aan de materiële, sociale en medische noden van de terugkerende soldaten. Ze kreeg er haar bijnaam "the poppy lady" door.

In 1919 werd het *American Legion* opgericht, een organisatie van en door oorlogsveteranen die bedoeld was om de militairen die terugkeerden uit Europa bij te staan. Het jaar daarop namen zij de klapproos als symbool aan voor alle Amerikaanse oud-strijders, als herdenking voor de doden en als steun voor diegenen die het overleefd hadden en behoeftig waren.

### De internationale verspreiding

Wat er zich op relatief korte tijd in de VSA ontwikkeld had, inspireerde blijkbaar snel andere mensen elders. En dat is niet zo verwonderlijk: de situaties waren in al de oorlogvoerende staten gelijklopend: vele gesneuvelden die nog vers in het geheugen lagen, weduwen en wezen, ontwrichte families, de terugkeer van al dan niet blijvend gehavende veteranen, opvang die zelden adequaat was,...

Eén van de eerste gelijkaardige initiatieven zag men in Frankrijk: daar was het ook een vrijwilligster bij de plaatselijke Franse afdeling van de YMCA die het idee verder oppikte.

Anna Guérin (geboren Boule, in Vallon Pont d'Arc (Ardèche) op 03.02.1878) bekommerde zich speciaal om het lot van de wezen in Frankrijk en had voordien voor dit goede doel al kleine medailles aan het publiek proberen te slijten. Nu zag ze een middel om twee zaken tegelijk te

bereiken: de herdenkingsidee doen aarden én tegelijk het lot van de Franse wezen te verbeteren. Ze was de stichtster van de "*American and French Children's League – La Ligue des Enfants de France et d'Amérique*", die ze zou inschakelen om van die artificiële poppies te maken, die dan in Amerika konden verkocht worden. De opbrengst kon dan gedeeltelijk ook gebruikt worden om in Frankrijk zelf iets aan de nood te verhelpen. Tussen 1920 en 1924 werden enkele miljoenen van die Franse poppies in de VSA aan de man gebracht.

Net als haar voorgangster in de VSA pakte ze het allemaal energiek aan: vanaf 1921 bezocht zij (of haar afgevaardigden) zowat alle landen die geallieerde troepen in Frankrijk hadden gehad met het voorstel die klapprozen ingang te doen vinden bij het publiek. Ze wou een "*Inter-Allied Poppy Day*" opstarten. En ze had succes: bijna overal slaagde het opzet. Wat haar meteen de titel van "*the poppy-lady of France*" opleverde.



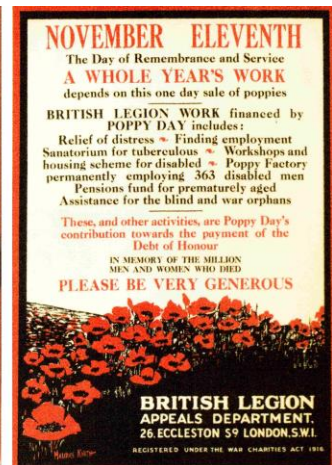
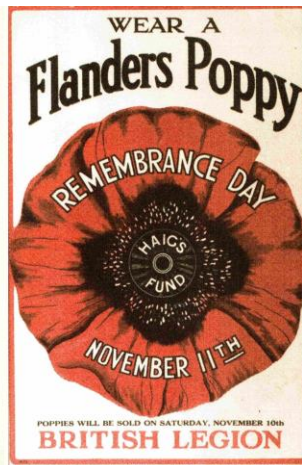
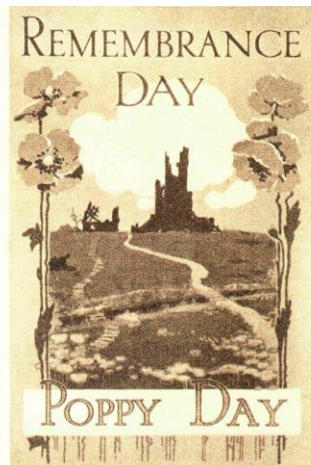
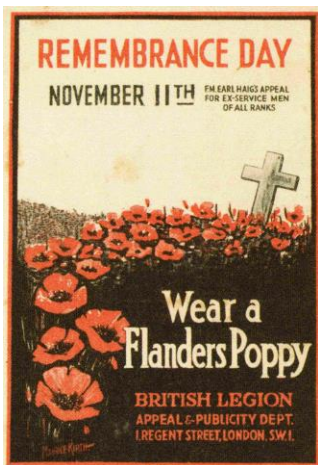
Eerste op de lijst was Canada: de *Great War Veterans Association of Canada* <sup>11</sup> neemt op 05.07.1921 de klapproos officieel als herdenkingsbloem aan.

Newfoundland <sup>12</sup> is een apart geval, daar begon men ook in 1921 met de verkoop van poppies, hoewel er daar al een andere traditie opgestart was: met verkocht er jaarlijks rond de eerste juli met dezelfde ideeën in het achterhoofd al speldjes met vergeet-me-nietjes. Dat ter herinnering aan de slag bij Beaumont-Hamel (bij de Somme) in 1916. De poppies drongen vanaf pakweg 1960 die lokale traditie naar de achtergrond, maar vanaf ongeveer 2006 zijn er een aantal lokale personen en organisaties die proberen de plaatselijke bloemen terug meer ingang te doen vinden.



<sup>11</sup> Dit is de voorloper van de Royal Canadian Legion.

<sup>12</sup> Op dat ogenblik was Newfoundland nog een apart deel van het Britse Rijk, een onafhankelijk *dominion*. Het werd pas op 01.04.1949 een deel van Canada.



Australië was het volgende gebied dat de klaproos adopteerde: op 05.08.1921 besloot de *Returned Sailors and Soldiers Imperial League of Australia* officieel dat dit de herdenkingsbloem zou worden. Voor dat eerste jaar variëren de bronnen van 400.000 tot 1 miljoen verkochte exemplaren.<sup>13</sup> Daar houdt men sinds 1921 ook strikt vast aan de periode rond 11 november op de speldjes te verkopen.



<sup>13</sup> Vooral de pers is daar massaal op de kar gesprongen. Al werd er wel duidelijk bij gespecificeerd: “*The poppies will be sold at a price of one shilling each: five pennies will be donated to a French childrens' charity, six pennies to the Returned Soldiers and Sailors Imperial League and one penny will go to the government.*”

En pas nu in de geschiedenis komen we met die poppies in Groot-Brittannië terecht.

Anne Guérin had al een aantal dames uit Frankrijk naar Engeland gezonden om ook daar de poppy als symbool in te voeren. Zelf klopte ze persoonlijk bij veldmaarschalk Douglas Haig aan, de toenmalige voorzitter van het *British Legion*<sup>14</sup>. Ze kon hem van haar zaak overtuigen en op 16.09.1921 werd het allemaal officieel. Haig deed vervolgens persoonlijk in de pers een oproep aan de vrouwen in Groot-Brittannië om hier “enkele uren van hun tijd aan te willen besteden”, iets wat natuurlijk de nodige weerklank kreeg... Sindsdien hebben de klaproos-speldjes er wel vaste grond gevonden, zodanig dat men vandaag zelfs spontaan geneigd zou zijn te denken dat het allemaal daar begonnen is. Ieder jaar vanaf half oktober zijn sinds dan tienduizenden vrijwilligers op pad om ze aan de man te brengen. Voor de periode 1925-1941 werd de gezamenlijke verkoop daar op circa 25 miljoen exemplaren geschat.

Nieuw-Zeeland was het volgende land op het lijstje, maar daar liep het eerst mis. In de zomer van 1921 gaat de afgevaardigde van Guérin uit Australië naar z'n volgende opdracht en zoals elders kan hij er een sympathiek en luisterend oor vinden. De *Dominion Executive of Returned Services' Association of New Zealand* aanvaarde op 26.09.1921 eveneens de poppy als officiële herdenkingsbloem. Maar de bestelde leveringen voor *Armistice Day* op 11.11.1921 kwamen niet tijdig aan en dus werd dan maar besloten de eerste “*poppy-day*” op de

<sup>14</sup> Dat was toen maar net op 15.05.1921 gevormd uit de fusie van vier kleinere organisaties. Het werd pas een halve eeuw later, op 29.05.1971, “*Royal*”.



dag net voor de volgende ANZAC-herdenkingen te organiseren (die op 25.04.1922 plaatsvonden).<sup>15</sup> En sinds 1927 tot op vandaag is *Poppy Day* daar officieel telkens de vrijdag voor ANZAC-Day.

En Zuid-Afrika, Nigeria, Malta, de Caraïben,... kortom zowat het hele Britse Gemenebest volgde het voorbeeld van de poppies.

### De versplintering van de productie

Eigenlijk was het een nooit gezien iets: een Franse vrouw neemt het humanitair idee van een Amerikaanse over en slaagt er in om op enkele jaren tijd, en dan nog in de onmiddellijke nasleep van een wereldconflict, een plaatselijke Franse hulporganisatie in heel de Angelsaksische wereld miljoenen klaproos-speldjes te laten verkopen.

In al die landen daagde het echter vrij snel dat hoe goedbedoeld het allemaal ook was, men tenslotte met veel inzet voor hun eigen gesneuvelden, behoeftige veteranen en nabestaanden geld wou ophalen, en dat vervolgens achter de schermen de tewerkstelling en zowat de helft van elke opbrengst naar Frankrijk afvloeiende. Het kon niet blijven duren...

In 1919 werd in de VS de *The Auxiliary to the American Legion* opgericht. Het was een vrouwenorganisatie die ook z'n steentje wou bijdragen voor de mannen die het land militair gediend hadden. Velen van die teruggekeerde oud-militairen waren gehandicapt en/of werkloos en waarom dus hén niet inschakelen om ter plaatse die artificiële bloemen voor de Amerikaanse markt te maken?

Die Auxiliary leverde gratis het materiaal aan lokale veteranen en betaalde hen toen ook één penny per afgewerkte bloem. Dit systeem draait voort tot op vandaag.

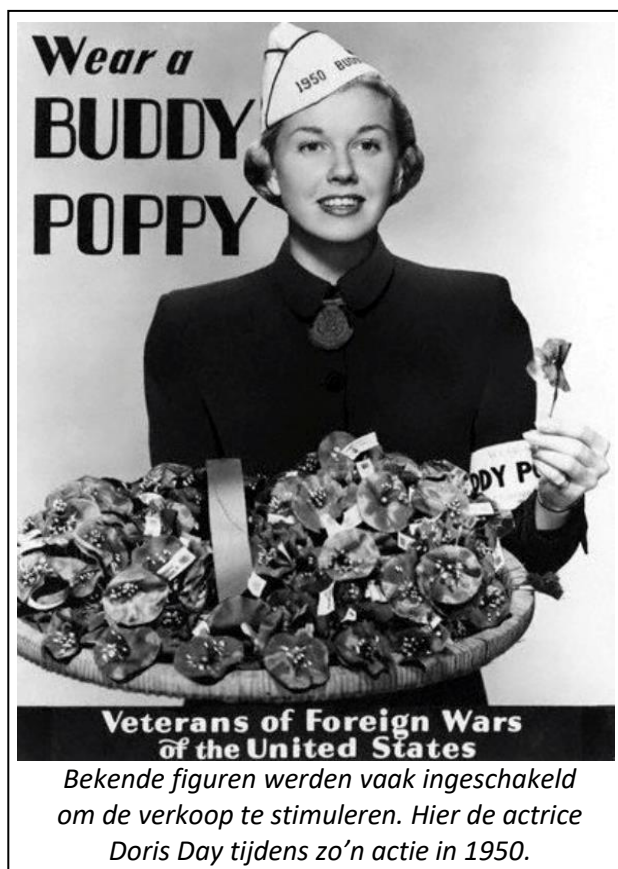
In 1923 startte een andere Amerikaanse organisatie, de *Veterans of Foreign Wars (VFW)*, op hun beurt nog een circuit voor de herdenkingsbloemen. Ze bouwden een fabriek in Pittsburgh, de "*The Buddy Poppy Factory, U.S.A.*", waar ze een eigen fabricage met gehandicapte veteranen organiseerden.

Om hen duidelijk van al de andere te onderscheiden, namen ze in 1924 zelfs een patent op hun bloemenspeldjes. En ze gaven het een

<sup>15</sup> De *Australian and New Zealand Army Corps*, de datum is gekozen naar aanleiding van de slag bij Gallipoli tussen 25.04.1915 en 09.01.1916.

eigen naam mee die door copyright beschermd werd: "*the Buddy Poppy*".

Ook dit circuit draait tot op heden voort, tegenwoordig met 11 fabricageplaatsen in de VSA. Hun jaarlijkse afzet is ongeveer 14 miljoen exemplaren.



In Engeland wou men dit alles eigenlijk ook liever ter plaatse houden. Majoor George Howson stichtte daarvoor in 1922 in Londen *The Society for Disabled Ex-Servicemen and Women* en organiseerde een eigen fabriekje, waar oorspronkelijk 5 personen aan het werk konden. En met succes, want in 1933 moesten ze noodgedwongen naar grotere gebouwen in Richmond (Surrey) verhuizen.



Heden produceren ze met circa 50 personeelsleden (en een aantal vrijwilligers) jaarlijks zo'n 40 miljoen poppies in allerlei vormen voor kledingspeldjes, bloemstukken en een hoop afgeleide producten.

Heden produceren ze met circa 50 personeelsleden (en een aantal vrijwilligers) jaarlijks zo'n 40 miljoen poppies in allerlei vormen voor kledingspeldjes, bloemstukken en een hoop afgeleide producten.



*De jaarlijkse herdenking aan de Londense Cenotaph, het herdenkingsmonument nabij Whitehall. Gelijkaardige monumenten zijn doorheen het hele Gemenebest te vinden.*

En Schotland kon natuurlijk ook niet achterblijven. Veldmaarschalk Douglas Haig had in 1921 al voor het goede doel het *Earl Haig Fund* opgericht en z'n echtgenote Dorothy gebruikte die organisatie om in 1926 in Edinburgh (waar hij geboren was) de "*Poppy Factory*" op te zetten.

De naam van de organisatie veranderde sindsdien naar *Poppy Scotland* en stelt tegenwoordig een dertigtal gehandicapte veteranen te werk met een jaarlijkse productie van zo'n 4 miljoen poppies. In 2011 ging ze op in *the Royal British Legion*, maar blijft sindsdien onafhankelijk verder werken.

Opmerkenswaard is dat doorheen de tijd er een verschil is gegroeid tussen het uitzicht van de gemaakte poppies.

In Engeland, Wales en Noord-Ierland verdeelt men meestal de "*Haig Poppy*": twee rode platte bloemenblaadjes, een vrij grote zwarte kern (waar tot in 1994 "*Haig Fund*" op stond en sindsdien "*Poppy Appeal*") en achteraan een groen blaadje. Meestal staat er geen "vaste prijs" op, men krijgt het na donatie van een gift in een collectebus.

In Schotland bestaat het speldje uit vier licht gekrulde bloemblaadjes zonder blad achteraan.

Ook in Amerika en Australië doken van tijd tot tijd lichte varianten van uitvoering op.

De verdeling in Groot-Brittannië is nog steeds in handen van *The Royal British Legion*, die zowat al haar producten in dit verband strikt onder copyright houdt.



Canada begon in 1922 af te haken van de Franse leveringen. De Canadese overheid participeerde via *The Canadian Government Department of Soldiers Civil Reestablishment* zelf in een project van eigen productie.

Sindsdien werkte het eerst onder de auspiciën van *The Workshops of the Veterans' Affairs* en tegenwoordig onder de leiding van *The Royal Canadian Legion*.

Sinds 1996 wordt de fabricage grotendeels aan privé-firma's uitbesteed.

Nieuw-Zeeland bleef nog het langst trouw aan de Franse leveringen van bloemenspeldjes, daar kon Anna Guérin de producten van haar *Ligue des Enfants de France et d'Amérique* nog tot in 1927 afzetten.

Maar ook daar kwam er dus een einde aan: tussen 1928 en 1930 verkocht men daar eerst de producten uit Richmond in Engeland en vanaf 1931 was een eigen fabricage in Auckland en Christchurch operationeel.

Op het einde van de tweede wereldoorlog maakten gehandicapte veteranen er zo'n 750.000 exemplaren per jaar (wat toen overeen kwam met 1 bloem per 2 inwoners).

In 1978 schakelden ze qua uitzicht over naar de "*Haig Poppy*", zoals in Engeland. Tegenwoordig zijn alle verkochte herdenkingsbloemen in dit verband in Nieuw-Zeeland herkomstig van eigen bodem.



En stilletjes in de zijlijn van dit alles doofde de *Ligue des Enfants de France et d'Amérique* eind jaren '20 uit...

Anna Guérin zelf vluchtte tijdens de tweede wereldoorlog naar de VSA (waar ze in 1941 haar mémoires op papier zette), maar keerde achteraf naar Frankrijk terug.

Ze stierf op 16.04.1961 in Parijs.

## De afgeleiden en de protesten

Op basis van het “klassieke” poppy-speldje ontwikkelden zich mettertijd ook andere tradities. En irriteerde de hele evolutie ook af en toe...



Plaatselijke militairen die elders sneuvelden (en die dus vaak ook daar begraven lagen, als ze al een graf hadden) werden en worden ieder jaar vaak ook herdacht met individuele “tributes”. Deze worden rond 11 november meestal ergens in een grasveld gezamenlijk ingeplant en dragen de naam van (en soms een boodschap aan) een gesneuvelde.

Soms zijn het familieleden die hiervoor zorgen, soms worden ze door de plaatselijke schoolkinderen aangemaakt, die op die manier bij de herdenkingen betrokken worden.

Net als de poppies zelf worden deze witgeschilderde houten vormpjes niet verkocht, maar aan de man gebracht voor een vrijwillige gift (al suggereert men hiervoor wel vriendelijk een bedrag van minstens £ 2,50).

Voor iedere religieuze of filosofische strekking werd een aparte vorm uitgetekend.



*Van links naar rechts: een poppy cross (voor de christenen), een poppy stake (voor de niet-gelovigen en agnosten), een sikh khanda (voor de sikhs), een poppy star (voor de joden), een poppy omkar (voor de hindoes) en een crescent (voor de moslims – in afwijking met alle vorige modellen draagt deze tribute noch een poppy, noch het opschrift “IN REMEMBRANCE”).*



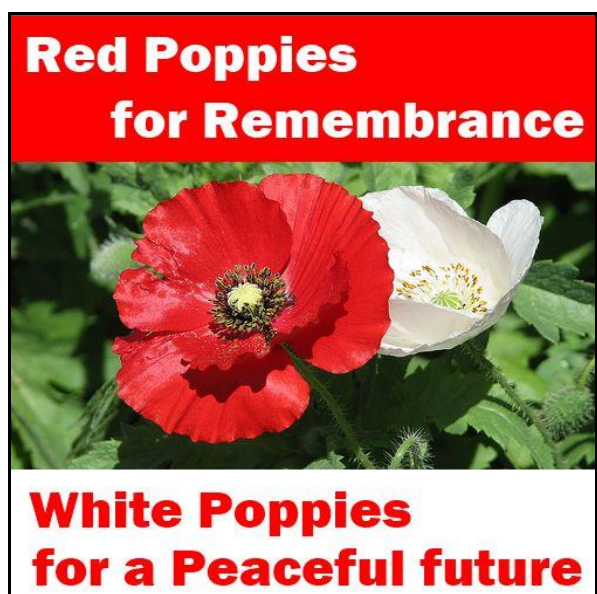
In 1926 opperde een lid van het Britse *No More War Movement* de suggestie dat in de zwarte kern van de poppies niet meer “Haig Fund” zou gezet worden, maar “No More War”.

Daarop voortbordurend, introduceerde *Britain's Co-operative Women's Guild* in 1933 een eigen pacifistische versie van de rode klaproos: “the White Poppy”.

Ze wouden daarmee alle oorlogsslachtoffers herdenken, ook de burgerlijke en die van de tegenstanders, en tegelijk een teken van vrede brengen in plaats van wat in hun ogen vaak uitdraaide op een verheerlijking en romantisering van het militaristische en de oorlog.

Sinds 1934 en tot op heden wordt de productie hiervan door de *Peace Pledge Union* georganiseerd.

En vaak worden ze samen met de “klassieke” rode klaprozen gedragen, hoewel ze duidelijk niet bij iedereen in de smaak vallen. Zo sprak premier Margaret Thatcher er in 1986 haar “deep distaste” over uit, omdat dit fondsen die voor de behoeftige veteranen en hun nabestaanden bestemd waren, eigenlijk naar elders afleidt.





In de zijlijn van dit alles bestaan er sinds 2006 ook *Purple Poppies*, soms ook samen met de rode (en witte) klaprozen gedragen, ter herinnering aan al de dieren die door oorlogsgeweld stierven.

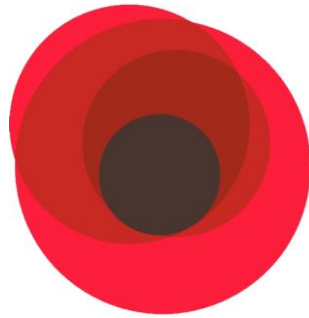
De achterliggende filosofie is dat *"Animals are not heroes, they are victims. They do not give their lives, their lives are taken."*

Waar de *"Red Poppy"* de jongste jaren als een splinternieuw symbool wel ingang gevonden heeft, is in Oekraïne, zij het dan niet voor WO1.

Traditioneel volgden ze daar bij de grote feestelijkheden voor het einde van de tweede wereldoorlog het in Rusland gangbare symbool van de oranje-zwart gestreepte lintjes (*"het lintje van Sint Joris"*).

Eerst het feitelijke verlies van de Krim en nadien de problemen door de Russische hulp aan de gewapende rebellen in het oosten van Oekraïne maakten echter dat men in 2014 zich hiertegen wilde afzetten en men (met succes) een eigen variant lanceerde.

Dit was een gedeeld privé-overheidsinitiatief, dat zelfs via hun ambassades actief doorheen de hele wereld aangeprezen werd.



1939  
1945  
НИКОЛИ  
ЗНОВУ

In tegenstelling tot de rest van de Angelsaksische wereld kende de poppy in Ierland slechts matig succes. Tijdens WO1 maakte heel Ierland nog deel uit van Groot-Brittannië. Heel wat Ieren hadden dus in een Brits uniform meegevochten, maar de bloedige geboorte van de onafhankelijke Ierse republiek in 1921 maakte dat het dragen van een klaproos er achteraf sociaal maar matig geapprecieerd werd.

Zeker in Noord-Ierland was er een sindsdien een duidelijke scheidingslijn tussen katholieken en protestanten op dit vlak, nog verscherpt door het harde lokale optreden van het Britse leger in de woelige jaren nadien.

Eén vorm van protest waren de jongste jaren personen die zich afzetten tegen de sociale druk om zich wekenlang te "moeten" vertonen met zo'n speldje. Bij vele publieke figuren, maar ook bij andere mensen kon men horen klagen dat ze bijvoorbeeld door collega's of kennissen onder behoorlijke psychologische druk kwamen te staan als ze niet meededen.

Een andere bron van ontevredenheid stak ook de kop op: allerlei personen, zelfs hele veteranenkringen, die hoe langer hoe meer vonden dat het allemaal te commercieel werd (bekijk onder andere de webwinkels van *the Royal British Legion* of *Poppy Scotland* maar eens) en dat sommige zaken nog maar van erg weinig goede smaak getuigden.

Er was inderdaad een heel gamma aan afgeleide producten op de markt gekomen van "speciale edities" van de speldjes (jaarlijks kleine wijzigingen en poppies met steden en legereenheden en zo er op) tot lepeltjes, mokken, dassen, draagtassen, sjaals (ook islamitische hijabs), sportkledij, T-shirts, kleedjes, spaarpotten, oorkingen, manchetknopen, broches, notaboekjes, sleutelhangers, halssnoeren, kaarsen, paraplu's (1 versie in Schotland, 11 versies in Engeland!) en hopen al dan niet vergulde "luxe"-speldjes, soms met ingelegde kristalletjes... Ook whiskyglazen en speciale flessen sterke drank met een poppy er op konden natuurlijk niet ontbreken.

Maar het uitbrengen van hondenhalsbanden en voederkommen voor huisdieren met een poppy er op deed bij sommigen helemaal de deur dicht.

En tenslotte waren er ook nog de politieke protesten die af en toe konden gehoord worden, van antimilitaristen over anarchistten tot extreme moslimorganisaties.

**"A NEW SYMBOL AS A PRESENTATION OF OUR RESPECT FOR THOSE WHO DESTROYED NAZISM. THIS WILL BE THE RED POPPY FLOWER – BOTH A EUROPEAN AND A UKRAINIAN SYMBOL. IN IT SAID IN OUR SONGS THAT POPPIES BLOOM WHERE COSSACK BLOOD HAD BEEN SPILT."**

VOLODYMYR VYATROVICH  
DIRECTOR OF THE UKRAINIAN INSTITUTE OF NATIONAL MEMORY



**YES**

**MAY 9TH**  
**1939**  
**1945**  
**NEVER AGAIN**



**NO**

**FOR THE FIRST TIME IN UKRAINIAN HISTORY, DURING OFFICIAL EVENTS DEDICATED TO THE ANNIVERSARY OF THE ENDING OF WOLD WAR II, THIS YEAR NOT RUSSIAN, BUT EUROPEAN SYMBOLS WILL BE USED.**

**IN ORDER TO COMMEMORATE THOSE FALLEN, NOT THE ST. GEORGE'S RIBBON, BUT THE RED POPPY FLOWER WILL BE USED.**

## Een verhaal in vele landen

Dé grote herdenkingsgolf speelt zich dus duidelijk in de Angelsaksische wereld af, met de klapproos als leidmotief. Maar er zijn nog heel wat andere tradities in dit verband...

In het Belgische tijdschrift *Le Courier de l'Armée – De Legerbode* verscheen in 1937 volgende tekst:

Pour commémorer le 11 novembre, chaque pays vend sa fleur nationale au bénéfice des victimes de guerre.

En Angleterre c'est le coquelicot, en Belgique la pâquerette, en Italie le lys, en Yougoslavie la pivoine, en Roumanie la violette, au Portugal l'oeillet et la France qui n'en avait pas encore à choisi le bleuets.

Het stramien *herdenkingsactiviteiten – gebruik van symboolbloemen – fondsenwerving voor hulp aan oorlogsslachtoffers en hun nabestaanden* blijkt dus al tijdens het interbellum een vrij vaste systematiek in Europa te hebben verworven.

Naast de gevallen die in dit artikel uitvoeriger worden behandeld, zien we in bovenstaand citaat dus nog opduiken:

Italië:  
de lelie;



Joegoslavië:  
de pioen(roos);



Roemenië:  
het viooltje;



Portugal:  
de anjer.

Zwakkere culturele banden en taalproblemen maken het soms moeilijker om informatie te vinden, maar er zijn nog plaatsen waar eenzelfde traditie, zelfs nog heel recent, schijnt wortel geschoten te hebben.

Een voorbeeld is Servië.

Daar wordt op 11 november de herdenking aan de slachtoffers van de eerste wereldoorlog met een plaatselijke bloem georganiseerd: *Raimonda Nathalie*, genoemd naar een vroegere koningin *Natalija Obrenović*.

Deze bergbloem bloeit onder meer op de Kajmakčalan, waar tijdens WO1 een grote veldslag tussen de Serviërs en de centrale mogendheden heeft plaatsgevonden. Het is een zeldzame, beschermde plant (pas beschreven in 1884!) die in de westelijke Balkan wordt aangetroffen.

De herdenkingen werden pas in 2005 opgestart, toen Servië na de Joegoslavië-oorlogen naar een stabielere onafhankelijke staat evolueerde. Vanaf 2012 werd 11 november een officiële feestdag.

Ze hebben een eigen speldje ontwikkeld, dat deze bloem met een nationaal erelintje combineert.



11. НОВЕМБАР  
ДАН ПРИМИРЈА  
У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ



## Ondertussen in Frankrijk...

De Angelsaksische deelnemers aan het conflict hadden dus resoluut voor de rode klaproos als symbool gekozen, in Frankrijk gingen de strijdkrachten en hun achterban uiteindelijk voor een blauw bloempje, de korenbloem, in het Frans: "*le bleuet*".<sup>16</sup>



Onmiddellijk na de slag aan de Marne (6 tot 9 september 1914) waren er op het slagveld eigenlijk nog maar drie bloemensoorten te zien: klaprozen, korenbloemen en margrietten, alle drie pioniersplanten en toevallig ook de kleuren van de Franse vlag.

In het begin duiken er dan bijvoorbeeld ook postkaarten op waar ze alle drie samen als symbolen opgevoerd worden.



Daarnaast wordt ook verwezen naar de uniformen van het Franse leger: in 1914 trokken de Franse militairen dikwijls nog in een verscheidenheid van kleurige uniformen ten strijde, vaak restanten van vroegere tradities, wat met de nieuwe wapens en strijdmethodes op het slagveld niet bepaald bevorderlijk bleek voor hun overlevingskansen (de rode broeken en kleurige ornamenten leverden immers prima doelwitten op voor vijandelijke scherpschutters).

In de loop van de oorlogsjaren werd systematisch naar eenvormige licht-grijs-blauwe uniformen overgeschakeld, wat ook een veel betere camouflage garandeerde.

De soldaten vanaf de lichter '15 (die dus in 1915 aan het front arriveerden en meestal rond 1895 geboren waren), droegen reeds die nieuwe uniformen en kregen dan ook al vrij vlug van de "anciens" ("*les poilus*") hun bijnaam "*les bleuets*" (letterlijk: "*de blauwtjes*"), dezelfde als de naam van de korenbloem.



<sup>16</sup> *Centaurea cyanus*, de bloeitijd is juni tot september.



En ook hier waren het twee vrouwen die er voor zorgden dat de hele beweging voor de hulp aan gewonde soldaten en hun nabestaanden met dit symbool op gang werd getrokken. Beiden deden dienst in het Parijse *Hôtel National des Invalides*, waar heel wat zwaargewonden en verminkten uit de strijd (*“les gueules cassées”*) werden opgevangen.

De ene was Charlotte Malleterre, echtgenote van generaal Gabriel Malleterre en dochter van generaal Niox – deze laatste was trouwens ook de directeur van l’Hôtel National des Invalides. De andere was de verpleegster-majoor Suzanne Le(e)nhardt, de oorlogsweduwe van kapitein Joseph Lenhardt, die in 1915 sneuvelde.



Charlotte Malleterre



Suzanne Lenhardt

Vanaf 1916 organiseerden ze de fabricage door de gehandicapte veteranen van kleine speldjes in blauwe stof met de bedoeling tegelijk een activiteit voor de patiënten te hebben en wat geld binnen te halen voor de zorg aan de slachtoffers. In het begin werden deze alleen in Parijs aan de man gebracht, maar dat deinde ieder jaar wat verder uit. Eind jaren '20 was de verkoop in zowat heel het land een feit.



Dit succes maakte dat ze in 1925 overgingen tot de oprichting van een eigen atelier, bevolkt met oud-strijders die uit l’Hôtel National des Invalides gerekruteerd werden. Net als in de Angelsaksische landen, bood het de mogelijkheid fondsen binnen te krijgen en tegelijk een opvang voor gehandicapte veteranen te creëren.<sup>17</sup>



De oudste versie van de bleuet uit restjes stof.

<sup>17</sup> In 2014 verklaarde men dat men de productie terug naar Frankrijk wou halen en de fabricage terug in handen van gehandicapte veteranen wou geven. Het bleek namelijk dat in de voorgaande periodes in alle stilte de productie van de speldjes hoe langer hoe meer naar China was verschoven.

In 1929 gaf Parijs als eerste een toelating om deze speldjes ook op de openbare weg te verkopen.

In 1934 werd officieel het goede doel "Bleuet de France" in het leven geroepen en datzelfde jaar werden er al 128.000 bloemen-speldjes aan de man gebracht.



Omdat het er op het einde van de 20<sup>ste</sup> eeuw allemaal wat minder enthousiast begon aan toe te gaan, startte een groep officieren van *l'École de Guerre* en van *les Cours Supérieurs d'Etat-Major* aan een campagne om naar analogie van

En van officiële zijde volgde men: in 1928 gaf Gaston Doumergue, de toenmalige Franse president, z'n hoge bescherming aan de acties en in 1935 verklaart de republiek dat de korenbloem de officiële herdenkingsbloem van Frankrijk voor de eerste wereldoorlog zou zijn. Tegelijk werd de verkoop ervan voor iedere 11<sup>de</sup> november geofficialiseerd.

In 1957 zou men ieder jaar de 8<sup>ste</sup> mei een bijkomende verkoopdag ter herdenking van de tweede wereldoorlog organiseren.



Sinds 1998 heet een rotonde voor l'Hôtel des Invalides in Parijs, "Rond-point du Bleuet de France".

In het jaar 2000 wordt een officieel label "bleuet" voor rusthuizen in het leven geroepen als deze laatste aan minimumvoorwaarden voor de beoogde doelgroepen voldoen.

En een laatste officiële wijziging vond in 2012 plaats, toen er een wet in voege kwam dat 11 november niet alleen een herdenking van WO1 zou wezen, maar de gedachtenis aan «*tous les morts pour la Patrie*» zou gaan honoreren.

In 1991 werd de hele (op dat ogenblik wat slabakkende) activiteit door *l'Office National des Anciens Combattants et Victimes de Guerre* (ONACVG) overgenomen.

Binnen deze overheidsinstelling werd een aparte organisatie opgericht, *l'Oeuvre Nationale du Bleuet de France* (ONBF), dat zich sindsdien met alles wat deze fondsenwerving betreft bezighoudt.

de klaproos in de Angelsaksische wereld het allemaal terug wat nieuw leven in blazen. Men wou het terug overal in het straatbeeld echt zichtbaar maken dat men solidair wou zijn. Het brede succes van de poppies overal in de Angelsaksische maatschappijen was iets dat men duidelijk ook in Frankrijk graag zou zien ontstaan.



De Franse legerleiding schaarde zich achter het idee en sindsdien is het niet alleen in stijgende mate bij burgers, maar ook bij militairen, zelfs tijdens hun diensturen en bij

allerlei officiële plechtigheden, een vrij gewoon zicht geworden dat er een korenbloem op de revers te zien is.



Het feit dat sinds 2012 ook de Franse president François Hollande tijdens officiële herdenkingsplechtigheden met een korenbloem op z'n pak te zien is strekte natuurlijk tot verder voorbeeld (zijn voorganger Nicolas Sarkozy had dit –om onduidelijke redenen– altijd geweigerd).





Voor de collectes zelf en de verkoop van hun speldjes en afgeleide producten (ook hier ondertussen weer mokken, draagzakken, foulards, paraplu's, sieraden, postzegels, speciale pins, enz.) wordt nog steeds beroep gedaan op individuele vrijwilligers en groeperingen die zich willen inzetten voor het goede doel. Zowel deze vrijwillige inzet als de aankoop van deze speldjes wordt nog steeds gedaan met de slogan "un geste, citoyens!". En sinds 2008 worden deze zaken ook via een webshop aangeboden. Deze activiteiten zorgen voor ongeveer 90% van de inkomsten, de rest bestaat uit giften en legaten.

De recentste opbrengsten variëren rond de 1,2 miljoen euro per jaar. Voor 2014 werd het cijfer van € 1.400.000 vrijgegeven, een bedrag dat ongetwijfeld beïnvloed werd door de vele herdenkingen van het begin van de eerste wereldoorlog 100 jaar daarvoor en de invloed van de Franse media die deze herdenking uitgebreid in de schijnwerpers plaatsten.

Omdat de begunstigde instelling als zijnde van openbaar nut erkend is, genieten giften, zowel van particulieren als van firma's, overigens van een speciaal statuut dat deze sommen fiscaal aftrekbaar maakt.

Van die opbrengsten gaat 58% naar sociale acties, 25% naar activiteiten die de herinnering aan het verleden moeten levend houden (onder andere reizende tentoonstellingen en een magazine) en de resterende 17% dient om de machine achter de schermen draaiende te houden.



De bedragen voor de aangehaalde sociale actie worden tussen twee doelen verdeeld: hulp aan veteranen en hun nabestaanden (niet alleen van militairen, maar nu ook van de gendarmerie, politie, brandweer, enz) enerzijds en solidariteit met weduwen en wezen van oorlog en terreur anderzijds. In 2015 konden 13.412 personen hiervan genieten.



## In Duitsland loopt het anders

In de Angelsaksische wereld en in Frankrijk blijkt de keuze dus in 1914-1915 feitelijk beslecht te zijn, in Duitsland kent het verhaal een langere aanloop en een andere nasleep.



Duitsland was in 1870 uit een massa kleine, haast feodale, staatjes ontstaan waarin Pruisen de boventoon ging voeren.

De officiële nationale bloem van Pruisen (sinds circa 1800, denk ook aan de kleur "Pruisisch blauw") én van het hele Pruisische leger was eveneens

deze korenbloem, iets wat nadien in het ganse nieuwe Duitse keizerrijk werd overgenomen. Deze symboolbloem, tegen de volle culturele achtergrond van de toenmalige *Deutsche Romantikwelle*, was erg breed ingeburgerd.

Onder andere de Frans-Duitse oorlog van 1870-1871 had al een grote groep gewonde en gehandicapte oud-militairen opgeleverd en daarvoor was dan ook op het einde van de 19<sup>de</sup> eeuw al een (van overheidszijde gesteunde) traditie ontstaan, die qua aanpak naadloos bij andere, al bestaande caritatieve acties aansloot.



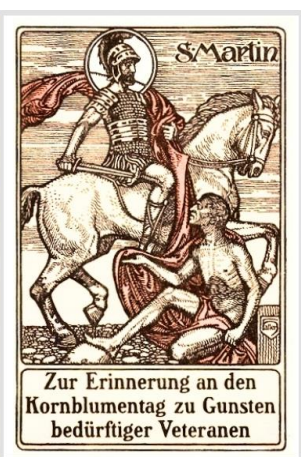
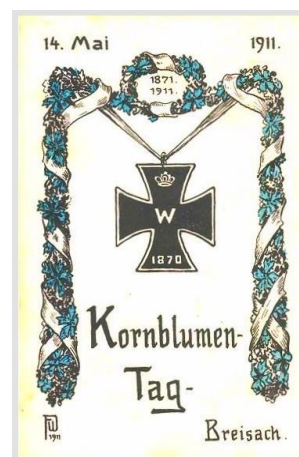
Er bestonden immers al een hele tijd *Blumentagen*, jaarlijkse (meestal lokaal georganiseerde) evenementen die fondsen voor allerlei goede doelen poogden op te halen. De traditie was dat daarvoor (echte en/of artificiële) bloemen aan het publiek werden aangeboden.

Achteraf ontwikkelde zich ook andere vormen van geldinzameling die zich hierbij aansloten, zoals bloemenoptochten, floralien, promenadecconcerten, sportmanifestaties, jaarlijkse verkoop van postkaarten, enz.

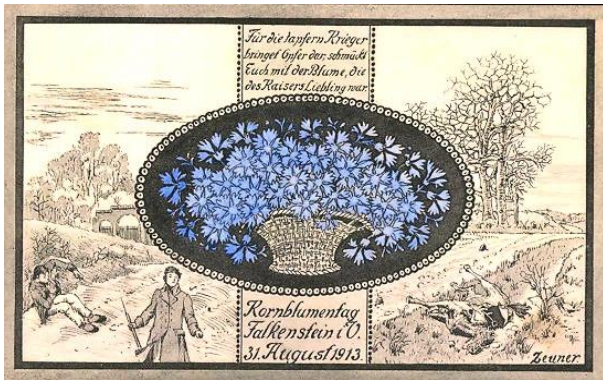
En er was ook een traditionele band tussen bepaalde soorten goede doelen en bepaalde bloemen: het bekendste was ongetwijfeld de *Margheritentag*, waar margrietten voor hulp aan wezen, kinderziekenhuizen en andere kinderdoelen aan de man werden gebracht. Ook bekend waren bijvoorbeeld *Heckenrozentag* (wilde roos, egelantier) en *Anemonentag* (anemonen), deze laatsten meestal bestemd voor diverse plaatselijke goede doelen.



Het is dan ook makkelijk te begrijpen dat er voor de steun aan die behoeftige veteranen iets gelijkaardigs zou georganiseerd worden, en wat lag dan meer voor de hand dan om naar die nationale korenbloem terug te grijpen? En dus ontstonden de *Kornblumentage*...



Deze vorm van geldinzamelingen kenden een steeds stijgend succes, met een hoogtepunt in de jaren net voor de eerste wereldoorlog.



Hier moet even opgemerkt worden dat specifiek in het Duitse geval postkaarten voor die periode een zeer grote (en vaak zeemzoete) bron van illustraties opleveren, ook los van het specifieke onderwerp van de oorlogsomstandigheden.

En na het begin van de invasies van 1914 was de post immers het enige communicatiemiddel dat soldaten nog met hun achterban hadden en het belang van deze contactmogelijkheid groeide dus alleen maar door de "onverwacht" jarenlang aanslepende oorlog.<sup>18</sup>

In een eerste periode van de oorlog zien we vooral patriottisch-militaristische afbeeldingen met daarbij af en toe korenbloemen en vooral vergeet-me-nietjes opduiken, vaak gecombineerd met een symbolische iconografie (bijvoorbeeld vlaggen en kleurencombinaties) van de in het begin van die oorlog nog verbonden *centrale mogendheden*: Duitsland, Oostenrijk-Hongarije, Bulgarije en Turkije.



<sup>18</sup> Sommige bronnen verwijzen trouwens ook naar het feit dat in oorlogstijd (al dan niet geïllustreerde) postkaarten van overheidswege eigenlijk liever gezien waren dan brievenpost: niet alleen hadden die kaarten meestal gestandaardiseerde afmetingen, maar ook voor eventuele censuurdiensten leverden ze een makkelijkere verwerking op.



Die vergeet-me-nietjes<sup>19</sup>, (in het Duits: *Vergiß-mein-nicht*) waren een traditioneel symbool van verbondenheid en trouw tussen mensen die van mekaar gescheiden waren. Het is dus evident dat daar zeker in oorlogsomstandigheden ook spontaan en massaal naar teruggegrepen werd.



Doorheen het jarenlang aanslepend geweld blijkt de korenbloem minder en minder voor te komen en wordt meer en meer overgeschakeld naar het vergeet-me-nietje als symboolbloem.

<sup>19</sup> *Myosotis*, kleine blauwe (soms witte) bloempjes met diverse variëteiten die zowel in het wild groeien als gekweekt worden.

# Vergiß mein- nicht.

In der starren Hand hält er fest umspannt  
Noch das welke Sträußchen,  
das die Mutter band,  
zu Hause aber manches Jahr,  
Da weint ein Elternpaar.

3425-2

# Vergissmeinnicht!

Auf dem Kampfesfeld  
Liegt ein deutscher Held,  
Und der bleiche Mond nur treu  
die Totenwache hält.

3135-5

# Vergiß mein- nicht.

Aus dem Vaterhaus  
Zogen wir hinaus,  
Schützen heim und fierd  
in manchem blut'gen  
tapferen Strauss.

3425-1

Treue Liebe.

Vergiß-mein-nicht!

Zum Dorf hinaus zieht die Kampagne  
Die Fahne lustig weht!  
Die Kinderschar die begleitet sie  
Und fauchet, daß zum Krieg sie geht.

# Stolzenfels am Rhein.

2693

Vergiß mein nicht.  
Mein Herz soll Dir gehängt  
Wenn einst mein Auge bricht  
In Lieb und Treue  
Mein Lieb vergiß mein nicht.

# Fräulein Feldgrau

Vergiß mein nicht.  
Mein Herz ist voll für immer  
Nur Dir zu eigen sein  
In treuer heißer Liebe  
Vergiß auch Du nicht mein.

De hierboven aangehaalde promotie van de georganiseerde veteranenhulp via de korenbloem-acties blijkt na 1914 even snel achteruit te gaan als die caritatieve organisaties zelf. Uit sporadische sporen blijkt dat er midden de eerste wereldoorlog nog wel pogingen waren om die goede doelen op de oude manier voort te laten leven, maar dan niet meer met die traditionele blauwe korenbloemen, die meer en meer uit het zicht verdwenen...



En ook daarmee verschilt de evolutie in Duitsland van die van de andere landen: overal elders kwamen de hulporganisaties pas na 1918 volop op dreef, in Duitsland vervielen ze in een sluimerend bestaan. Wat er nog restte waren kleinere, plaatselijke bijstandsiniciatieven.

De chaotische jaren '20 met de verwarde politieke situatie, vaak gewelddadige groeperingen en de economische catastrofe maakten dat ze als verliezers niet direct hun oude symbolen verder konden gebruiken. Sommigen pikten tussen de twee wereldoorlogen die korenbloem terug op, dan meestal als symbool van een heel-Duits maatschappij-ideaal, vaak organisaties die over de grenzen heen werkten.<sup>20</sup>

<sup>20</sup> Politiek bleef de korenbloem nog een marginaal bestaan leiden, bijvoorbeeld als symbool van de "Bund Königin Luise", de vrouwenorganisatie van het Stahlhelm-Verband. Ook werd het als symbool voor de 22<sup>ste</sup> SS-Freiwilligen-Kavallerie-Division gebruikt, die vooral uit volksduitsers uit Schwabenland en Hongarije was samengesteld. Het vergeet-me-nietje daarentegen

Ook na de tweede wereldoorlog werd meestal niet de "besmette" korenbloem terug opgepikt<sup>21</sup>, maar er ontstonden wel enkele andere, meer plaatselijke tradities.<sup>22</sup>

Langzamerhand schijnt echter het vergeet-me-nietje terug meer en meer op te duiken als symbool voor al hun oorlogsdoden.

De *Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge eV* (zeg maar de Duitse tegenhanger van de *Commonwealth War Graves Commission*) paste ter gelegenheid van het honderdjarig herdenken van het begin van WO1 hun logo aan:



### Oostenrijk, met een apart kantje



Oostenrijk heeft nog steeds de edelweis als symboolbloem, zowel bij de herdenkingen als bij een aantal Alpenregimenten.

Dat geldt trouwens niet alleen voor Oostenrijk, alle gebieden die in het *Alpenraum* liggen maken hier gebruik van (ook bijvoorbeeld Zwitserland en de deelstaat Beieren).

Een apart trekje in Oostenrijk is dat de korenbloem er nog regelmatig een bron van soms verhitte controverses vormt. Na WO2 namen enkele nationalistische rechts-radicalen groepen het oude heel-Duitse symbool terug op als teken van hun streven. Dat werd dan later opgepikt door leden van de rechtse partij FPÖ, die bij feestelijkheden nog regelmatig ostentatief zo'n korenbloem in hun knoopsgaten dragen.

kende ook voor en tijdens het interbellum, en tot op vandaag, een vrij grote populariteit als een van de symbolen in de traditionele Duitse vrijmetselarij.

<sup>21</sup> Een opmerkelijke uitzondering daarop is het *Vereins für das Deutschtum im Ausland* (VDA) dat tot op heden een gestileerde korenbloem in z'n logo voert.

<sup>22</sup> Bijvoorbeeld de neerlegging van witte rozen (*cfr. de naam van een weerstandsgroep uit München gedurende WO2*) in Dresden en de verkoop van gelijkaardige artificiële bloempjes daar, telkens bij de herdenking van het bombardement van 1945.



# La Fleur de l'Orphelin

16 Juin 1918.

Mademoiselle,

La guerre dure, la détresse grandit et réclame plus que jamais des dévouements comme le vôtre!

Qu'il nous soit permis de vous remercier chaleureusement pour la précieuse collaboration que vous avez bien voulu apporter à notre œuvre... de vous remercier surtout au nom des malheureux enfants de nos vaillants soldats dont elle soulage l'émouvante et sainte misère.

La Fleur de l'Orphelin est entrée dans sa quatrième année d'existence.

Nous avons été aidés inlassablement, généreusement et nous ne saurions assez témoigner notre gratitude à tous les bons cœurs qui se sont groupés autour de nous.

Il nous faut maintenant songer à demain! Nos petiots sont toujours là qui comptent sur vous, sur nous, sur tous.

Notre devoir est tout tracé!

En vous nommant Membre, de la Fleur de l'Orphelin, nous sommes persuadés que dans l'avenir vous ne nous refuserez jamais le précieux concours que vous nous avez si largement offert par le passé.

Encore une fois, Mademoiselle, merci, de tout cœur merci et veuillez agréer l'expression de nos sentiments les plus distingués.

Le Comité directeur :

*Goldwood* *M. Lammou* *Mathilde Delleur*

A Mademoiselle Paula Goethals,  
Impde (Wolverthem)

## In België: het “verloren symbool”

In België wordt door de overheden, van federaal tot lokaal, heden meestal teruggerepen naar de poppy als symboolbloem voor WO1.<sup>23</sup>



Kleine verhalen in een Grote Oorlog

Eén overheid koos ter gelegenheid van de honderd jaar-herdenkingen van WO1 resoluut om voor de margriet te gaan: de provincie Limburg. Ze ontwierpen hiervoor ook een eigen logo.

Nochtans is noch de klapproos, noch de margriet de traditionele symboolbloem die al tijdens de oorlogsjaren door de soldaten in Belgisch uniform gehanteerd werd of hier nadien opdook in het ondertussen gekende patroon van herdenkingen en fondsenwervingen.

Dat is onbetwistbaar het madeliefje...<sup>24</sup>

En dat dat madeliefje niet helemaal vergeten werd, is grotendeels te danken aan de koppige inzet van één man: Walter Lelièvre.<sup>25</sup>



<sup>23</sup> Een duidelijke verklaring schijnt hier niet voor te bestaan, al verwijst men wel naar het feit dat de Vlaamse regering dit de facto koos omwille van de grotere internationale uitstraling die men dacht te kunnen bereiken door vast te haken aan de bekendheid in de wereld van het gedicht “*In Flanders Fields*”.

<sup>24</sup> Die twee bloemen lijken qua uitzicht wel erg op mekaar, op de grootte na: een margriet (*Leucanthemum vulgare*) haalt makkelijk een stengelhoogte boven de 50 cm, madeliefjes (*Bellis perennis*) halen met moeite een hoogte van 15 cm. In het Frans noemt men het madeliefje (“la pâquerette”) trouwens ook wel “la petite marguerite”.

<sup>25</sup> Walter “Wally” Lelièvre, cdt vlv bd, navigator 40<sup>ste</sup> Smd Heli Koksijde, nu stadsarchivaris van Nieuwpoort. Hij heeft in z’n centje jarenlang onderzoekswerk gedaan en ijvert ook overal om die madeliefjes terug in ere te herstellen. Naast een tentoonstelling en een brochure leverde hij ook grotendeels de documentatie hierover waar het museum In Flanders Fields mee uitpakt (onder meer in hun dossier nr. 5: “herdenkingsbloemen”). Heel wat van de illustraties in dit deel kunnen hier dan ook dank zij hem getoond worden.

In België kwamen de acties voor bijstand aan de oorlogsslachtoffers zeer vroeg in het conflict al op gang.

Ook hier waren het weer meestal initiatieven van vrouwengroepen die er hun schouders onder zetten. En ook hier werd vrij spontaan teruggerepen naar bloemen als symbool...



Een typisch voorbeeld daarvan is de organisatie die zich in het najaar van 1914 al begon in te zetten voor kinderen: *l’Oeuvre Nationale des Orphelins de la Guerre* – het *Nationaal Werk der Oorlogsweezen*.

Deze organisatie, beter gekend als “*La Fleur de l’Orphelin* – *Het Weezenbloempje*”, verzamelde tijdens de oorlogsjaren al volop hulp. Enerzijds door een lidmaatschap (of meer honoraire titels al naargelang het overgemaakte bedrag) aan te bieden, waarna de intekenaars dan ieder jaar een persoonlijke dankbrief ontvingen. Anderzijds door de verkoop van bloemen, eerst met echte bloemen, want via affiches werd letterlijk opgeroepen: “*alle bezitters van bloemstruiken, hoe klein ook, worden dringend verzocht hun bloemenoogst van één dag aan het werk te schenken*”. Later kwamen er bijvoorbeeld ook omhalingen van kinderkleding en dergelijke bij.





Na het einde van de eerste wereldoorlog bleef deze organisatie voortwerken en bracht ze net als elders ook bloemenspeldjes aan de man.<sup>26</sup>



Maar uit bewaarde correspondentie van Belgische frontsoldaten blijkt wel dat al tijdens die oorlogsjaren het meestal madeliefjes waren die ze in hun brieven bijstopten.



Briefje van de oom-soldaat van Brigitte Raskin, dat hij op 25.06.1916 aan z'n familie stuurde (De Standaard 17.10.2014, rubriek DS-opinie).

<sup>26</sup> Een apart kenmerk van die naoorlogse geldinzameling hier was wel dat niet alleen bloempjes gesloten werden, maar dat er ook "vrijkaarten" konden aangeschaft worden. Op de illustratie uit 1923 hierboven staat letterlijk dat een bloempje een minimumprijs van 25 cent had, maar dat ook "kaarten van 1, 2, 5, 10 en 20 frank, die het publiek van alle verder aanzoek der inzamelaars ontslaan, worden verkocht ten ziele van het plaatselijk bestuur"...

Dat was misschien niet zo verwonderlijk: madeliefjes waren kleine bloempjes en konden dus vrij makkelijk ingesloten worden. En gedroogde wilde bloemen waren vaak het enige "geschenkje" dat soldaten nog aan hun dierbaren konden bezorgen.

Bovendien mag men niet vergeten dat de Belgische troepen puur door de geografie in een aparte situatie zaten: alle andere strijdende partijen hadden open lijnen naar hun hinterland, waarmee de postdiensten onderling nog relatief vlot stukken konden uitwisselen. Brieven van Belgische frontstrijders moesten ofwel gesmokkeld worden, ofwel heel moeizaam, traag, met veel omwegen en "verlies" via censurdiensten passeren, ofwel op één of andere manier een omweg proberen te maken langs een neutraal land dat (zij het met moeite) nog postuitwisseling met het bezette Belgische grondgebied had. Vandaar ook het belang dat "soldatenmeters" gespeeld hebben.<sup>27</sup>

Van die brieven met madeliefjes en/of margrietten zijn er een behoorlijk aantal nog bewaard. Het bekendste voorbeeld is wel de brief die de frontsoldaat Jean D'Hulst op 02.09.1918 aan z'n echtgenote Madeleine schreef (die toen als vluchteling in een Franse munitiefabriek werkte):

*"Ge vraagt mij of ik geen bloempje kan vinden voor u, 'k geloof wel van ja, ik heb er gister zien staan maar 't is nogal gevaarlijk om ze zo te gaan halen, want ik zit niet ver van de Duitschen en zij slapen niet. (...)  
Zoud gij geloven Madeleine dat ik hier om een tafel zit te schrijven bij het licht ener electriche lamp, en een kelder ener villa op eenige meters van den vijand, wij zitten hier juist gelijk in een doolhof van kelders en gevaarlijke gangen, 't is curieus om zien.  
'k Ga eens achter een bloempje gaan zien."*

Honderd jaar later zit dit margrietje uit het niemandsland nog steeds aan die brief. En toen zijn zoon André uit Genk die brief terugvond, nam de provincie Limburg deze over als één van de pronkstukken voor hun herdenkingsactiviteiten.<sup>28</sup>

<sup>27</sup> Vooral Zwitserse en Franse (omwille van de taal) meisjes en vrouwen die een hen onbekende soldaat "adopteerden" om dan regelmatig met hem te corresponderen. Naast het effect op de soldatenmoraal, kon die (bijvoorbeeld "neutrale" Zwitserse) tussenpersoon ook nog proberen om voorzichtig wat nieuwsuitwisseling met zijn familie in België te hebben.  
<sup>28</sup> Zie ook de korte verfilming van dit stukje kleine geschiedenis op: <http://youtu.be/IAIPvAW00xE>. Dat bloemetje vormde ook deels het model voor hun pin.





Maandag 8.9.18

Vanochtend kwam Madelieve,  
die was twee uur bij ons en  
hadde ons verteld, dat ze nu  
een paar heeft.

Ze is tegenwoordig en meer  
was te schrijven, zij is nu  
papier bij, ik heb moeten een  
paar weken schrijven om te  
schrijven.

Ik heb mijn pen en het  
papier goed met mijn  
in wel gelukkig was te  
lang niet, nu dan mijn  
dagelijkse pen.

Ja Madelieve is  
te schrijven in de  
tegenwoordig en nu  
dacht dat ik nu  
te schrijven, ik heb  
te schrijven.

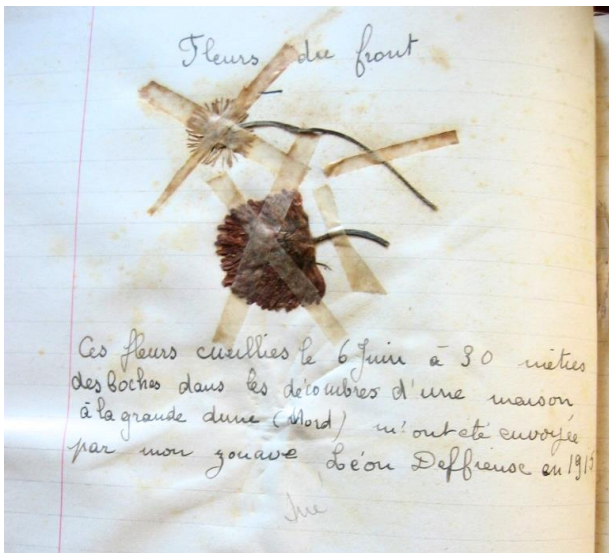
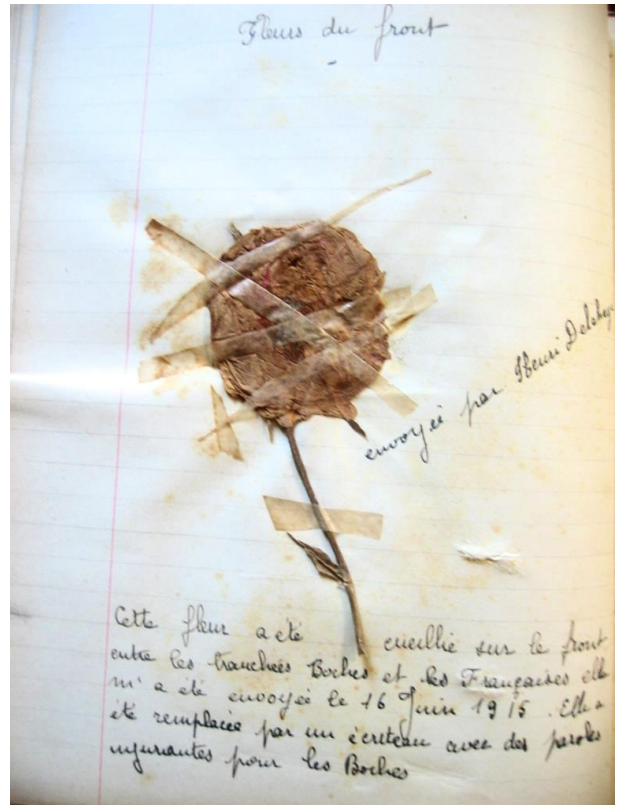
Maandag 8.9.18

Vanochtend kwam Madelieve,  
die was twee uur bij ons en  
hadde ons verteld, dat ze nu  
een paar heeft.

Ze is tegenwoordig en meer  
was te schrijven, zij is nu  
papier bij, ik heb moeten een  
paar weken schrijven om te  
schrijven.

Ik heb mijn pen en het  
papier goed met mijn  
in wel gelukkig was te  
lang niet, nu dan mijn  
dagelijkse pen.

Ja Madelieve is  
te schrijven in de  
tegenwoordig en nu  
dacht dat ik nu  
te schrijven, ik heb  
te schrijven.



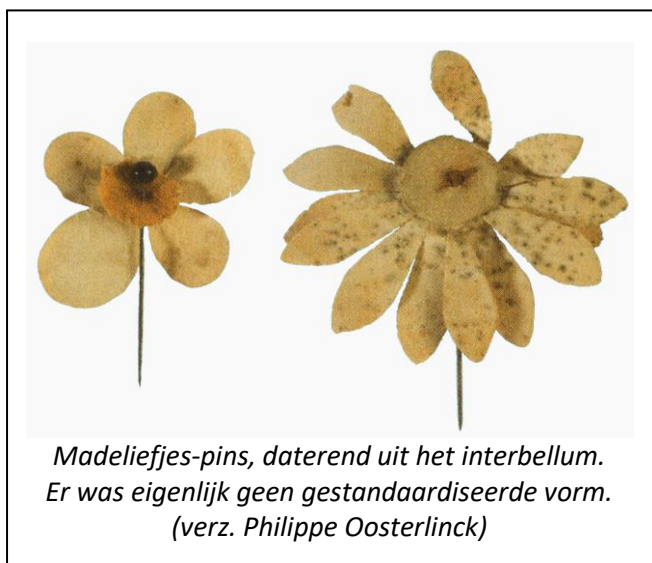
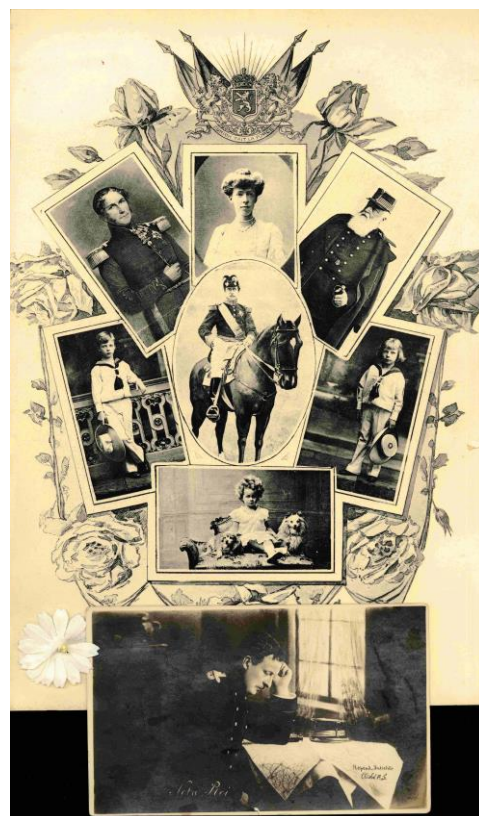
Het gebruik om bloemen in de briefwisseling op te sturen bestond trouwens bij alle troepen. Marguerite Roisin (1901-1979) was vanaf 1914 zo'n jonge Franse "marrainne de guerre" (soldatenmeter) en kleefde in haar dagboek de ontvangen bloemen van elke correspondent, haar "fleurs du front". Bij twee van hen moest ze er achteraf in potlood "tué" bij noteren.



Bij het einde van de vijandelijkheden kwam naast de caritatieve acties van de vrijwilligers nu ook de overheid snel met structuren om de oorlogsslachtoffers onder hun hoede te nemen.<sup>29</sup> Al in 1919 werden twee instellingen opgericht: "*l'Œuvre nationale des orphelins de la guerre - Nationaal werk voor oorlogswezen*" (ONOG - NWOW) en "*l'Œuvre nationale des Invalides de guerre - Nationaal werk voor oorlogsinvaliden*" (ONIG - NWOI).<sup>30</sup>

Maar de fondsenwerving via een beroep te doen op de vrijgevigheid van het brede publiek liep ook door. En telkens weer duikt dat madeliefje als gekozen symbool op...

Bij herdenkingen rond de 11ste november, nationale feestdagen, de "*dag van den Ijzer*", enz. trokken vrijwilligers de straat op om geld in te zamelen. En ook hier zien we hetzelfde patroon als in de buurlanden: verkoop van postkaarten, artificiële bloemenspeldjes, lidmaatschappen van caritatieve verenigingen en gelijkaardige initiatieven.



Postkaarten die in de jaren '1910 en '1920 (onder meer deur-aan-deur) werden verkocht.

<sup>29</sup> Al liep dat spijs alle grote woorden in de praktijk ook al eens compleet en ronduit catastrofaal verkeerd: cfr. de beschrijving van het geval Sammels in ditzelfde nummer. En hij was zeker niet de enige...

<sup>30</sup> In 1938 kwam er nog een derde instelling bij: "*l'Œuvre nationale des anciens combattants, déportés et prisonniers politiques - Nationaal werk voor oud-strijders, weggevoerden en politieke gevangenen*" (ONAC - NWOS). Achteraf kwamen er nog instellingen bij en na verscheidene naamswijzigingen en fusies zag uiteindelijk in 2003 "*l'Institut des vétérans - institut national des invalides de guerre, anciens combattants et victimes de guerre - Instituut voor veteranen - nationaal instituut voor oorlogsinvaliden, oud-strijders en oorlogsslachtoffers*" (IV-INIG - IV-NIOOO) het daglicht.

**“ LA PAQUERETTE DU COMBATTANT „**  
 Sous la Présidence de Madame la Princesse Jean de Mérode – Onder de Voorzitterschap van Mevrouw de Prinses Jean de Mérode  
**“ HET MADELIEFJE VAN DEN OUD-STRIJDER „**

**SECRETARIAT :**  
 3, avenue des Gaulois, Bruxelles  
 —  
 Compte Chèques Postaux 565.81



**ALGEMEEN SEKRETARIAAT :**  
 3, Galliërslaan, Brussel  
 —  
 Postcheckrekening 565.81

De meeste zichtbaarheid in dit verband genoot ongetwijfeld een instelling die zich naar analogie van de Engelse en Franse tegenhangers gedroeg en die naar buiten kwam met de naam “*La pâquerette du combattant – Het madeliefje van den oud-strijder*”<sup>31</sup>, verbonden aan de overheidsinstellingen voor hulpverlening.

Zo blijken ook hier vrijwilligers (onder andere veteranenverenigingen en schoolkinderen) voor deze acties gemobiliseerd te worden en hiervoor mochten ze dan nadien als dank bijvoorbeeld naar een jaarlijkse bijeenkomst komen. De verkoop vond meestal in de maanden april / mei plaats (behalve in 1940, toen die inzameling naar november verschoven werd).



Voor zover kan afgeleid worden uit de bestuursmemorialen ging de opbrengst eind jaren '1930 naar de werken van de *Fédération interallié des anciens combattants – Intergeallieerde federatie van oudstrijders* (FIDAC – IFOS) en naar het ONAC-NWOS.

Zelfs nog tijdens WO2 werden er speldjes aan de man gebracht: er is briefwisseling van de toenmalige organisatie

Van dit alles is nog weinig bronmateriaal overgebleven<sup>32</sup> en uit de schaarse en versplinterde bronnen kan afgeleid worden dat deze acties tijdens het interbellum toch een behoorlijk succes moeten gekend hebben.

“*Winterhulp*” teruggevonden, waarin deze oproept de verkoop te ondersteunen.

Blijkbaar liepen deze activiteiten nog even na de tweede wereldoorlog door en nog steeds met heel wat notabelen op de steunlijsten. Details tonen dat op dat ogenblik niet alleen madeliefspeldjes verkocht werden maar ook andere bloemen, evenals medailles met een patriottisch motief – of er gewoon een collecte georganiseerd werd. Maar in de jaren '1950 begon het allemaal te slabakken en in de jaren zestig schijnt het volledig uitgedoofd te zijn.

<sup>31</sup> Blijkbaar opgestart circa 1923 als de “*Ligue National du Souvenir*” met als voorzitter prins Jean de Merode.

<sup>32</sup> Walter Lelièvre doorploegde onder meer een massa administratieve bronnen voor de provincie West-Vlaanderen (omdat er bijvoorbeeld voor publieke geldinzamelingen officieel toestemming moest gevraagd worden) en bracht zo een hoop bestuursbeslissingen en briefwisseling terug aan het licht (een aantal staan in zijn voornoemde brochure).

Extrait de : LA NATION BELGE  
Geknipt uit : BRUXELLES  
Date :  
Datum : 6. Mars 1919

## La « Pâquerette du Combattant » donne une fête en l'honneur de ses petits collecteurs

Le comité du Brabant de l'œuvre de « La Pâquerette du Combattant » dont le but est de venir en aide, sous des formes diverses, aux anciens combattants des deux guerres, a donné samedi après-midi, au Théâtre Flamand, une fête en l'honneur de ses petits collaborateurs dévoués. Ceux-ci, ce sont les élèves des collèges, athénées et écoles de l'agglomération bruxelloise qui, tout au long de l'année, collectent bénévolement pour alimenter les caisses d'entraide de ce groupement.

Pour une première partie plus officielle qui débuta par deux allocutions de MM. Emile Janson, président des Fraternelles, et Jan Boon, directeur des émissions parlées flamandes de l'L. N. R., diverses personnalités avaient pris place sur la scène, autour d'une table d'honneur. On y voyait notamment, outre les deux orateurs annoncés, Mmes Courbain, présidente, Jamblinne de Meux, Guillaume, Dewatte et Le Fèvre de ten Hove, ainsi que M. Alex Pasquier.

Après le discours, il fut procédé à une remise de prix aux meilleurs collecteurs de l'année. Des livres furent ainsi distribués à plusieurs dizaines de garçonnets et fillettes.

Ce fut ensuite la partie récréative de la fête, qui obtint auprès de ce public de jeunes un très vif succès. Le groupe de danse des Comédiens Normaliens exécuta quelques danses folkloriques fort charmantes. Puis les Comédiens Normaliens interprétèrent avec beaucoup d'allant et de doigté une pièce intitulée « Deux contre sept » qui fut vivement applaudie.

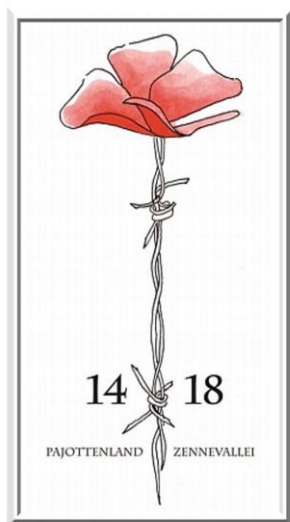
En sindsdien verscheen hier onder Angelsaksische invloeden langzamerhand meer en meer de klapproos weer ten tonele.

Al zijn er tekenen dat men ook hier de oude traditie van de eigen soldaten uit de eerste wereldoorlog weer wil oppikken.

De tentoonstelling die in Ieper in 2015 aan dit onderwerp gewijd was bracht heel wat voorwerpen bijeen waar telkens weer dat madeliefje opdook.



Dat die klaproos ondertussen hier heel erg in de geesten ingeburgerd raakte, is duidelijk te zien aan een aantal logo's die hier voor de herdenkingen van 100 jaar eerste wereldoorlog opdoken: maar een greep uit de vele...



Maar gelukkig zijn er ook die teruggrijpen naar ons eigen erfgoed om mee naar buiten te treden...

De genieschool van het Belgisch leger bracht bijvoorbeeld een geëmailleerd speldje van een gestileerd madeliefje uit.



En zoals reeds vermeld: de provincie Limburg nam het initiatief om, tegen zowat alle anderen in, toch het madeliefje / margriet tot hun symbool van de herdenkingen te promoveren.

Ze zorgden voor de productie van een speldje (circa 27 mm doorsnede) dat ze via hun diensten verspreiden.

Ook gemeenten buiten Limburg maken hier gebruik van: zo heeft bijvoorbeeld onze buurgemeente Londerzeel dit oude embleem van onze eigen geschiedenis en soldaten de voorbije jaren al tijdens lokale plechtigheden weer naar het publiek gebracht...

## DE KERSOUWKENS VAN DEN IJZER <sup>33</sup>

Wij zijn de kleine bloemekens,  
De bloemekens van het front,  
Wij bloeien langs de wegen  
Van België's vrijen grond!  
Wij groeien daar ten trooste  
Der mannen van het front,  
Wij lachen en – zij zien het,  
En lachen ook een stond...  
Wij zijn de klein Kersouwkens  
Van België's roemvol front,  
Wij zien er België's mannen,  
Vol hoop en 't hart gezond.  
Wij tooien voor die kerels  
Het Vlaamsche, heilig front,  
En kussen – als zij vallen  
Hun bleeken, dooden mond.

Ik groet U, kleine bloemekens,  
Gij hartjes van het front!  
Gij sterkens langs de wegen  
Van België's vrijen grond.  
Ik zie U, en ik droomde  
Van mannen aan het front,  
Ik hoor hun stemmen weder,  
En druk hun hand een stond.  
Gij zijt de klein kersouwkens  
Van België's trouwe front,  
Gij zijt de teere boden  
Van hem die U verzond.  
Gij zijt de Vlaamschen bloemekens  
Met schoonen, gouden mond:  
Ons mannen aan den IJzer  
Zijn bloemen van het front.

*Johan De Maegt, juli 1918.*



<sup>33</sup> "Kersouw": gewestelijke term voor een madeliefje, vermeldingen sinds circa 1350, afkomstig van het Franse woord "cousoude" (dialect voor een madeliefje).

## Een oude combinatie-traditie



Het was al sinds het begin van het de eerste wereldoorlog bij alle partijen iets dat overal terug te vinden was: men combineerde zijn eigen symbolen met betrokken groepen. Aan de geallieerde kant (in het zog van de "triple entente") én aan de zijde van de centrale mogendheden (in het zog van de "triple alliance").



Recenter verschijnen er weer visualisaties die vaak met een combinatie van symboolbloemen werken: van stadslogo's tot pins tot evenementen.

Zo verzorgde de stad Blankenberge in 2014 bijvoorbeeld rond de Duitse "bunker Noord" langs de Brugse Steenweg, nu een memoriaal, een aanplanting met zowel klaprozen als korenbloemen als madeliefjes.

En koos Nieuwpoort voor een logo dat de drie bloemen bijeen bracht.

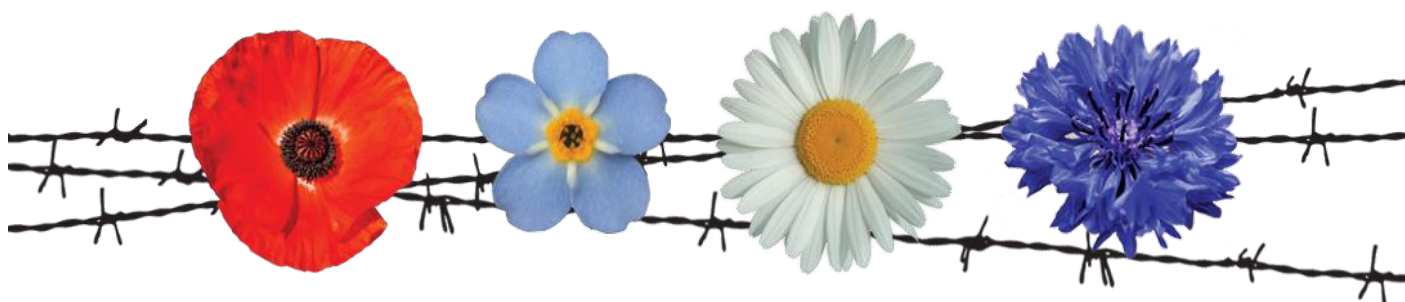


Walter Lelièvre was de drijvende kracht achter een speldje dat eveneens de drie geallieerde soldaten-symbolen groepeerde:



Maar waarschijnlijk het mooiste is uiteindelijk wel het logo dat de groep van zes musea in de Westhoek nu samen gebruiken om mee naar buiten te treden.

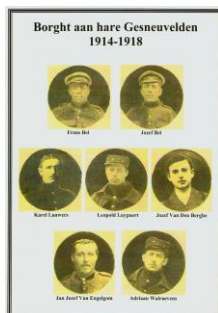
Het is in ieder geval het meest sprekende beeld dat de ellende in onze Vlaamse velden van een hele generatie jonge mensen in uniform van diverse herkomst reflecteert:



*Berla is dus volop bezig met om de periode van de eerste wereldoorlog op gepaste wijze te herdenken. Maar ook in onze buurgemeenten is dat een levend onderwerp en we willen graag onze collega's die zich, geografisch zo nabij, inspanssen om ook dat erfgoed te bewaren even in de schijnwerpers zetten...*

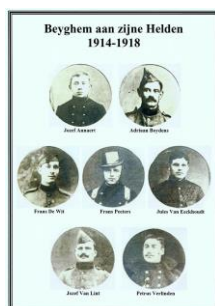
**Rony Verheulpen** verzamelt en verwerkt al sinds enkele jaren de gegevens van en herinneringen aan de mannen in uniform uit onze buurgemeente die de eerste wereldoorlog niet overleefden.

Zijn project "**de gesneuvelden van groot-Grimbergen 1914-1918**" leverde tot nu toe al vijf publicaties op en deze brochures bevatten telkens volgende informatie: een gezinsreconstructie, de persoonlijke gegevens, de militaire informatie, de gegevens van overlijden, afbeeldingen van plaatsen waar de gesneuvelden verbleven en streden, foto's van het graf en de verkregen eretekens.



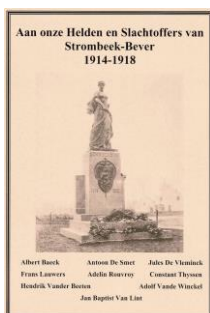
**Deel I: Borgh't aan hare Gesneuvelden 1914-1918**  
(uitgave 2010)  
7 gesneuvelden, 63 pagina's in kleur

**Deel II: Grimbergen aan zijne Helden 1914-1918**  
(uitgave 2015)  
10 gesneuvelden, 92 pagina's in kleur



**Deel III: Beyghem aan zijne Helden 1914-1918**  
(uitgave 2016)  
7 gesneuvelden, 78 pagina's in kleur

**Deel IV: Hulde aan onze Humbeekse Helden 1914-1918**  
(uitgave 2016)  
12 gesneuvelden, 90 pagina's in kleur



**Deel V: Aan onze Helden en Slachtoffers van Strombeek-Bever 1914-1918**  
(uitgave 2016)  
9 gesneuvelden, 85 pagina's in kleur

De prijs per publicatie is telkens € 15,00 en ze zijn rechtstreeks bij de auteur te bestellen via z'n e-mail:

**[rony.verheulpen@hotmail.com](mailto:rony.verheulpen@hotmail.com)**



Donderdag 13 oktober 2016 kwam Dirk Van den Abbeele op ons praatcafé spreken over de historiek van de kaatssport. Hij vertelde toen dat hij na jarenlange opzoekingen en alles verzamelen in dit verband een boek aan het voorbereiden was over dit onderwerp... wel, het is nu klaar:



*De intrigerende geschiedenis van de oudste en ooit populairste zomersport van ons land, nu vervat in een lijvig boek.*

# 650 JAAR KAATSEN

IN HET GEWEST DENDERMONDE

door Dirk Van den Abbeele

## Waarover gaat het?

- het ontstaan en de evolutie van de kaatssport;
- de evolutie van de ballen en de handschoenen;
- de nationale en regionale competities;
- de vele kaatsverbonden;
- portretten van spelers uit het gewest Dendermonde;
- alle kampioenen: nationaal, Vlaams en uit het gewest Dendermonde...

## De ploegen uit de volgende gemeenten komen uitgebreid aan bod:

Aalst Houtmarkt, Appels, Baasrode, Brussegem, Buggenhout, Dendermonde, Grembergen, Hamme, Hamme Sint-Anna, Hamme Zogge, Herdersem, Kastel, Lebbeke, Merchtem, Moerzeke, Opdorp, Opstal, Opwijk, Peizegem, Sint-Gillis, Wieze en Zele.

De rode draad doorheen dit alles is de 120-jarige geschiedenis van "Club XV" Denderbelle.

## Wat kan u verwachten?

365 bladzijden, meer dan 300 foto's en illustraties, gedrukt op A4-formaat.

## Hoe bestellen?

Intekenen kan tot 20 mei 2017 en is noodzakelijk.

De betaling doet u door storting van **€ 45** (eventueel vermeerderd met **€ 10** verzendingskosten) naar de rekening **BE57.3630.6295.2535** op naam van Dirk Van den Abbeele, met de vermelding "650 jaar kaatsen" én uw naam en adres.

Intekenen kan ook bij de auteur zelf.

## Hoe afhalen?

Het boek kan worden afgehaald op donderdag 15 juni 2017 tussen 17u en 20u in afspanning «'t Vat», Kappellenstraat 48 te Denderbelle.

Nadien kan het boek nog worden afgehaald op de wekelijkse markt van Dendermonde (op het Justitieplein) of die van Merchtem (ter hoogte van het gemeentehuis), aan het hamburgerkraam van de auteur.

Voor alle verdere info of de afhaling op de marktdagen: **tel. 0479.398.804.**

Een degelijke werking van onze VZW garanderen, het kost allemaal handenvol geld.

En het lidgeld alleen dekt deze kosten natuurlijk niet.

Daarom zijn we onze sponsors, die ons financieel en logistiek willen steunen, zeer erkentelijk.

Interesse om ons gezamenlijk erfgoed ook een hart onder de riem te steken?


Of gewoon te tonen dat je de doelstelling van onze kring een warm hart toedraagt?

Neem dan gerust contact op met ons via [erfgoedberla@live.com](mailto:erfgoedberla@live.com)

Als sponsor word je een heel jaar lang op onze website, in al onze publicaties en in al onze nieuwsbrieven en flyers vermeld. En die hebben momenteel een oplage hebben van meer dan **1300 emailadressen**.

Bijkomend worden er tot **300 papieren exemplaren** van dit alles bij vrije beroepen, rusthuizen, culturele centra, in het gemeentehuis en bibliotheek enz. verspreid.

Vanaf een sponsoring van € 100 is de sponsor vrij om een banner of een reclamebord op een van onze jaarlijkse evenementen te zetten. We vragen wel dat de sponsor dan zelf instaat voor de aanlevering en de plaatsing. En ter info: tijdens het jongste evenement - de opendeurdag van het "oud-gemeentehuis van Wolvertem" - waren er maar **liefst 600 bezoekers!**

Als kers op de taart kan bij sponsoring vanaf € 100 de opmaak gratis door onze graficus gedaan worden, wordt er ook een rechtstreekse doorklikmogelijkheid of QR  naar jouw eigen website voorzien. Voor de kleinere kaders moet je zelf een in te scannen lay-out of een elektronische versie te bezorgen.

We leveren natuurlijk een betalingsattest af dat je voor inbreng in de algemene onkosten van jouw bedrijf kan gebruiken.

Jan, Dirk, Hedwig

Het Berla-sponsorteam.

**SPONSORS  
GEZOCHT**



Bezoek onze Facebook pagina,  
je vindt ze op <https://www.facebook.com/erfgoedberla>

facebook 



# M timaya

BROOD EN BANKETBAKKERIJ

Hoogstraat 87 - 1861 Wolvertem  
02 310 55 68 - bartdenbakker@telenet.be

## Van Ossel

Keukens, badkamermeubelen & inbouwkasten

Wilgenlaan 17 bus1  
1861 Wolvertem (Meise)

Tel: 02/269.91.02

E-mail: van.ossel.keukens@telenet.be

[www.vanosselkeukens.be](http://www.vanosselkeukens.be)

# ilwa

*speciaalzaak sinds 1912  
voor alcoholische dranken,  
rookwaren en geurlampen*

# HUIS WILLEMS

Sint-Amandstraat 9  
1853 Strombeek-Bever  
tel. 02.267.78.90



**Den beiaard**  
TAVERNE - RESTAURANT

keuken open van 12u tot 22u - woensdag gesloten - open op feestdagen

**Brusselsesteenweg 48 - 1860 Meise - 02 269 70 04**

**Banden Roelants**

Merchtemsesteenweg 154

1861 Wolvertem (Meise)

Tel: +32 (0)2 269 11 99

Fax: +32 (0)2 269 62 11

E-mail: [info@bandenroelants.be](mailto:info@bandenroelants.be)



Aanbevolen door  
leasingmaatschappijen



personen- en vrachtwagenbanden | wieluitlijning | motor- en competitiebanden | batterijen | alu velgen

**Berla**  
erfgoedkring vzw

Uw oude filmcassettes laten digitaliseren?



[vespaman@live.be](mailto:vespaman@live.be) - 0478 73 25 70

#### POORTEN

- ONZE POORTEN
- KLASSIEKE SIERPOORTEN
- MODERNE SIERPOORTEN
- INDUSTRIËLE POORTEN
- AUTOMATISATIE POORTEN
- POORTOPENERS
- PARLOFOON EN VIDEOFOON
- SHOWROOMMODELLEN
- INBRAAKWERENDE POORTEN
- VACATURES

#### AFSLUITINGEN

- AFSLUITINGEN
- HEKKEN
- SIERHEKWERK
- SMEEDWERK



Poortcenter | Preenakker 15 | 1785 Merchtem | Tel: 052 33 75 60 | [info@poortcenter.be](mailto:info@poortcenter.be)



Mechelen. Hof van Palermo (15<sup>e</sup> eeuw). Voormalige residentie van Jan II Carondelet, raadsheer van de Grote Raad van Mechelen. Project in uitvoering 2016.

- Bouwhistorisch onderzoek
- Materiaaltechnisch onderzoek
- Diagnostisch onderzoek
- Restauratiebestekken
- Waardestellingen
- Beheersplannen
- CHE rapporten
- Laboanalysen
- Georadar
- Dendrochronologie
- 3D scanning



**Johan Grootaers**

ERFGOEDEXPERTISE

Johan Grootaers Erfgoedexpertise comm. v.  
Fonteinstraat 38, B-3050 Oud-Heverlee  
[www.johangrootaers-erfgoedexpertise.be](http://www.johangrootaers-erfgoedexpertise.be)  
e-mail: [monumentae@gmail.com](mailto:monumentae@gmail.com) • Tel. 0492 65 64 38

Meditation is not escaping from life, it is escaping into life O S H O

# Interesse?

Je kan het formuliertje met je kandidatuur met de post sturen  
of deponeren in de brievenbus Brusselsesteenweg 44 bus 1 aan de BIB te 1860 Meise.

Naam: \_\_\_\_\_ GSMnr: \_\_\_\_\_

Straat: \_\_\_\_\_ Nr: \_\_\_\_\_ Te: \_\_\_\_\_

Email: \_\_\_\_\_ @ \_\_\_\_\_

- |   |  |  |   |
|---|--|--|---|
| Losse medewerker? <input type="checkbox"/>        | Vaste medewerker? <input type="checkbox"/>     | Sponsoring? <input type="checkbox"/>       | Website maken? <input type="checkbox"/>     |
| Facebook maken? <input type="checkbox"/>          | Foto's nemen? <input type="checkbox"/>         | Archiveren? <input type="checkbox"/>       | Brochure maken? <input type="checkbox"/>    |
| Foto's scannen? <input type="checkbox"/>          | Weblog maken? <input type="checkbox"/>         | Organiseren? <input type="checkbox"/>      | Teksten schrijven? <input type="checkbox"/> |
| Deelnemen vergaderingen? <input type="checkbox"/> | Documenten inscannen? <input type="checkbox"/> | Gewoon meehelpen? <input type="checkbox"/> | Rondleiding geven? <input type="checkbox"/> |

Hieronder vind je misschien werkgroepen waar je bij wil aansluiten?

## Algemene werkgroepen

- Archivering: Historisch archief
- Archivering: Inzamelen en digitaliseren
- Archivering: Kunstschaten
- Archivering: Verenigingsleven
- Marketing en vormgeving
- Tijdschrift en nieuwsbrief
- Praatcafé
- Organisatie evenementen
- Familiekunde
- Archeologie
- Toponiemen
- Monumentenzorg
- VZW Rechtspersoon
- ICT
- Contact met andere gemeentes
- Subsidiëring
- Fondsenwerving

## Werkgroepen rond specifieke onderwerpen

- Familie Bulthé (Vliegtuigbouwers)
- Vrije radio's
- IJskelders
- Zelf een werkgroep voorstellen

Omschrijving \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

## Werkgroepen rond de verschillende leefgemeenschappen

- |                                   |  |
|-----------------------------------|--|
| <input type="checkbox"/> Amelgem  | <input type="checkbox"/> Nerom             |
| <input type="checkbox"/> Eversem  | <input type="checkbox"/> Oppem             |
| <input type="checkbox"/> Hasselt  | <input type="checkbox"/> Rossem            |
| <input type="checkbox"/> Imde     | <input type="checkbox"/> Sint-Brixius-Rode |
| <input type="checkbox"/> Limbos   | <input type="checkbox"/> Slozen            |
| <input type="checkbox"/> Meise    | <input type="checkbox"/> Westrode          |
| <input type="checkbox"/> Meuzegem | <input type="checkbox"/> Wolvertem         |

Weet nog niet maar word graag op de hoogte gehouden via email  Per post



Uw KBC-Verzekeringsagent, altijd een stapje voor!  
**Welkom bij KBC Verzekeringen**

## Zakenkantoor Van Campenhout te Wolvertem

VEILINGLAAN 12 - 1861 WOLVERTEM  
T.+ 32 2 269 33 02 - F.+ 32 2 269 06 06

[wim.van.campenhout@verz.kbc.be](mailto:wim.van.campenhout@verz.kbc.be)

<https://www.kbcagent.be/zvc>

Wij helpen u graag



- ▶ Verzekeringen voor u als particulier
- ▶ Verzekeringen voor uw beroepsleven en voor ondernemingen

## 4 redenen om klant te zijn bij KBC



### Kies de zichtrekening die het best bij je past

Van gratis tot heel veel extra's. Open nu online en je krijgt dadelijk je rekeningnummer.



### Simuleer je hypothecaire lening

Bereken in 2 minuten hoeveel je woonkrediet of hypothecaire lening kost.



### Advies nodig? Op kantoor en...bij je thuis

Advies nodig en geen tijd om naar je kantoor te gaan? Met (video) chat staan onze experts voor je klaar tot 22 uur en op zaterdag tot 17 uur!



### Wat is KBC Mobile?

Dé referentie in de banksector. Al meer dan een 600.000 klanten gebruiken KBC Mobile voor hun banktransacties. Download KBC Mobile nu!



**KBC BANK WOLVERTEM**  
**STATIONSTRAAT 2A 1861 WOLVERTEM**

**Els Verbruggen, kantoordirecteur 02 272 45 10**

### Onze nieuwe openingstijden

maandag	9u00 - 12u30
dinsdag	9u00 - 12u30
woensdag	9u00 - 12u30
donderdag	9u00 - 12u30
vrijdag	9u00 - 12u30

### Op afspraak

maandag	9u00 - 18u00
dinsdag	9u00 - 18u00
woensdag	9u00 - 18u00
donderdag	9u00 - 18u00
vrijdag	9u00 - 18u00

Advies op afstand (telefoon-mail-videochat) kan voor particuliere klanten ook via het Regionaal Adviescentrum:

**Regionaal Adviescentrum Vlaams Brabant - elke werkdag van 8u tot 22u & elke zaterdag van 9u tot 17u**

Tel.: 016 43 13 60 [vlaams.brabant@kbc.be](mailto:vlaams.brabant@kbc.be) [kbc.be/videochat](https://kbc.be/videochat)